

OSITUKSEN JA PERINNÖNJAON PERÄÄNTYMINEN MUUSTA SYYSTÄ KUIN PERITTÄVÄN TAI PESÄN VELKOJEN MAKSAMISTA VARTEN

*(Die Rückabwicklung der ehelichen Auseinandersetzung
und Erbteilung aus sonstigen Gründen als Schuldentilgung
des Erblassers oder des Nachlasses)*

Tämän artikkelin kysymyksenasettelu on seuraava.¹ Millä tavalla perillisiin muutokset perintösaannon jälkeen vaikuttavat perinnönjaossa jakosuuden saaneiden perillisten asemaan?² Muuttuuko tilanteen oikeudellinen arviointi silloin, jos perittävältä on jäänyt vain yksi perillinen eikä perinnönjakoa ole tarpeen toimittaa? Nämä kysymykset ovat ajankohtaisia erityisesti silloin, jos perittävän isyys kumotaan tai vahvistetaan vasta hänen kuolemansa jälkeen. Mutta vastaavia tilanteita on muitakin, kuten jäljempänä lähemmin käy ilmi. Kaikkia näitä tilanteita yhdistää se, että perintöä on jakamassa joko liikaa tai liian vähän perillisiä tai jakajien joukosta puuttuu testamentinsaaja tai jaossa on mukana ylimääräinen jako-osakas. Yllättävää kyllä, oikeuskirjallisuudessa on varsin niukasti tarkasteltu sitä, mitä mahdollisuuksia on puuttua toimitetuksi ilmoitettuun lainvoimaiseen ositukseen

ja perinnönjakoon, jos ne edellytykset, joiden valitessa toimitus on tehty, ovat myöhemmin osoittautuneet virheellisiksi. Tämä johtuu varmasti osaksi siitä, että näitä kysymyksiä koskevaa oikeuskäytäntöä ei suuresti ole. Kun lähteet vaikenevat, vaikenee oikeuskirjallisuuskin.

Perimystä tarkastellaan tässä artikkelissa vaiheittaisena tapahtumasarjana, jonka ensimmäisenä hetkenä pidetään perittävän kuolinhetkeä, joka määrittää alustavasti sen, keitä on pidettävä lakimääräisinä perillisinä tai ketkä ovat oikeutettuja vetoamaan perittävän tekemään testamenttiin. Jos perimyspolvessa oleva lapsi on syntynyt tai perittävän isyys on vahvistettu tai kumottu perittävän eläessä, se määrittää samalla perillisaseman tai vastaavasti sen puuttumisen. Perittävän kuolinhetkinen perillisten piiri voi kuitenkin kuoleman jälkeen muuttua toiseksi isyyden kumoamisen tai vahvistamisen

¹ Artikkelin käsikirjoituksen ovat lukeneet ja sitä kommentoineet emeritusprofessori *Aulis Aarnio*, professori *Markku Helin*, professori *Ahti Saarenpää*, dosentti *Tapani Lohi*, kiinteistölakimies, OTT *Johanna Tornberg* ja tohtorikoulutettava *Pekka Tuunanen*. Kiitän kaikkia, myös anonyymiä refereeä, lämpimästi saamista kommentteista.

² Jos perilliset ovat tehneet sopimuksen jakamattomassa kuolinpesässä elämisestä tai jakoa ei muusta syystä ole toimitettu ennen kuin perillisiin tapahtuu muutoksia, perillisiin muutokset ovat vain oikeustositseikka, joka on otettava huomioon myöhemmin jakoa toimitettaessa. Esimerkiksi isyyden vahvistamisen jälkeen rintaperillinen saa perillisaseman ja hän tulee PK 18:1:n tarkoittamalla tavalla osakkaaksi kuolinpesään. Vastaavasti jos perittävän isyys kumotaan ennen perinnönjaon toimitamista, perillisen osakasasema päättyy muun seikan kuin jaon johdosta. Viimeainittu tilanne rinnastuu siihen, että testamentti tulee lainvoimaiseksi sellaiseen perilliseen nähden, joka on testamentilla kokonaan sivuutettu jäämistöstä. Ks. pesän osakkuuden päättymisestä ja osakasaseman muutoksista ennen perinnönjakoa *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Helsinki 2009, s. 378 ss.

johdosta. Isyysratkaisu voi koskea myös perillisen ja sijaantuloperillisen välistä suhdetta, ja tämä voi heijastua siihen, kenellä on katsottava viime kädessä olevan oikeus perintöön.

Lähestyn tutkimusongelmaa arvioimalla ensin näkin sitä, mitä oikeussuojakeinoja perillisillä tai testamentinsaajalla on käytettävissään, jos perintö on jaettu muiden kuin lakimääräisten perillisten ja testamentinsaajien kesken. Ositus- ja perinnönjakokeskeinen näkökulma on kuitenkin liian kapea silloin, kun kyseessä on yksinperimystilanne, jossa mitään perinnönjakoa ei tule toimitettavaksi. Jos lakimääräisiä perillisiä on vain yksi ja hänen asemansa on riidaton, hän saa perittävän koko omaisuuden. Mutta millaisia oikeussuojakeinoja perillisillä tai testamentinsaajilla on, jos tulkinta yksinperimystilanteesta onkin virheellinen sen vuoksi, että perillisiä oli useampia tai perinnön piti itse asiassa mennä toiseen parenteeliin? Mitä oikeussuojakeinoja tässä tilanteessa on sillä, joka uskoo itsellään olevan paremman oikeuden perintöön? Sellaisia tilanteita, joissa tutkimuskysymykseen saatetaan käytännössä joutua vastaamaan, ovat ainakin seuraavat yhdeksän:

1) Perillinen voi syntyä aviomiehen kuoleman jälkeen ja kuolleen aviomiehen oletetaan isyyslain mukaan olevan isä. Jos tässä tilanteessa perinnön ottavat haltuunsa muut perilliset (esimerkiksi aikaisemmin syntyneet rintaperilliset ja leski), mikä on sivuutetun rintaperillisen asema?

2) Perittävän kuoleman jälkeen voi yksinperimystilanteessa tai perinnönjaon tultua toimitetuksi käydä ilmi, että kuolleeksi julistettu perillinen onkin elossa. Minkälaista oikeussuojaa kuolleeksi julistettu tässä tapauksessa saa?

3) Toimitetussa perinnönjaossa on sivuutettu perintöön oikeutettu perillinen ja omaisuus on jaettu muiden perillisten kesken. Tämänkaltaisen tilanne on tuttu oikeuskäytännöstä. Jos perittävä on antanut lapsensa ottolapseksi ja adoptioon sovelletaan heikon adoption säännöksiä, lapseksi annetulla lapsella on oikeus periä biologiset vanhempansa. Käytännössä tätä ei ole aina huomattu ja perintö on saatettu jakaa muiden perillisten kesken. Mikä on perinnönjaossa sivuutetun lapseksi annetun lapsen asema?

4) Testamentin saaja antaa hyväkseen tehdyn omistusoikeustestamentin tiedoksi lakimääräisille perillisille viipeellä, mutta ennen kuin testament-

tiin perustuva oikeus vanhenee, ja lakimääräiset perilliset ovat tällöin jo jakaneet perinnön. Tämä tilanne on yleistynyt sen jälkeen, kun testamentin valvontasäännöstö kumottiin. Testamenttiin perustuvan oikeuden voi saattaa voimaan kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. Miten pitää toimia, jos testamentin saaja antaa perillisille tiedoksi testamentin vasta toimitetun perinnönjaon jälkeen tai antaa sen tiedoksi ainoalle perilliselle, joka on kenties jo aikaa sitten ottanut perintöomaisuuden ilman perinnönjakoa haltuunsa?

5) Perinnönjaon perustaksi on asetettu väärennetty tai peruutettu testamentti. Testamentin peruuttamista koskeva kanne ei ole määräaikaan sidottu ja on täysin mahdollista, että kanne nostetaan toimitetun perinnönjaon jälkeen. Jos kantajan kanne menestyy, mitä tapahtuu toimitetulle ositukselle ja perinnönjaolle? Vastaava kysymys on mahdollista esittää silloin, kun myöhemmin osoittautuu, että jaon perustaksi asetettu testamentti on väärennetty.

6) Perillinen on salannut muilta jakoon osallista testamentin, joka on tehty näiden hyväksi. Tuomioistuimella on mahdollisuus määrätä, että testamentin salannut perillinen julistetaan menettäneeksi joko kokonaan tai osaksi oikeutensa perintöön. Sellaisen päätöksen tuomioistuin voi tehdä myös toimitetun osituksen ja perinnönjaon jälkeen. Millaiseksi silloin muiden ositukseen ja perinnönjakoon osallisten asema muodostuu?

7) Perittävän isyys voidaan kumota toimitetun perinnönjaon jälkeen tai vastaavasti yksinperimystilanteessa perittävän kuoleman jälkeen. Mitä vaikutuksia tällaisella ratkaisulla on muiden perillisten ja perillisasemansa menettäneen asemaan? Entä jos isyys on kumottu ennen perittävän kuolemaa?

8) Perittävän isyys voidaan vahvistaa toimitetun perinnönjaon jälkeen tai yksinperimystilanteessa hänen kuoltuaan. Mikä on nyt perillisaseman saaneen henkilön asema? Perinnön ovat voineet jakaa esimerkiksi perittävän toiseen parenteeliin kuuluvat perilliset. Saavatko he pitää saamansa perinnön?

9) Perittävän äitiysolettama osoittautuu vääräksi toimitetun perinnönjaon jälkeen, tai yksinperimystilanteessa perittävän kuoleman jälkeen. *Viljami Vaihdkas* on *Elvi Sinervon* romaanihenkilö, mutta ainakin teoriassa lasten vaihtuminen laitoksella on mahdollista. Jos äiti kuolee synnytykseen ja lapset ovat vaihtuneet ja vaihtuminen paljastuu myöhemmin, mikä on lasten perintöoikeudellinen asema?

Osaan edellä muotoilluista kysymyksistä saa laista vastauksen, osaan ei.

Ad 1. PK 1:1:n mukaan periä voi vain se, joka elää perittävän kuolinhetkellä; kuitenkin periköön sitä ennen siitetty lapsi, jos tämä sittemmin syntyy elävänä. Isyylain 2 §:n mukaan jos avioliitto on miehen kuoleman johdosta purkautunut ennen lapsen syntymää, on aviomies lapsen isä, kun lapsi on syntynyt sellaiseen aikaan avioliiton purkautumisen jälkeen, että lapsi on voinut tulla siitetyksi avioliiton aikana. Jos äiti on ennen lapsen syntymää mennyt uuteen avioliittoon, on kuitenkin jälkimmäinen aviomies lapsen isä. Tämä tilanne vaikuttaa varsin ongelmattomalta. Aviomiehen kuoleman jälkeen syntynyt lapsi on perillisen asemassa ja hänellä on oikeus periä isänsä, jos lapsen äiti ei ole solminut uutta avioliittoa ennen lapsen syntymää. Jos perittävältä jää kuollessaan rintaperillinen – syntynyt tai avioliiton aikana siitetty –, eloonjääneellä puolisoilla ei ole oikeutta periä puolisoaan. Leskellä on ainoastaan oikeus hallita ensiksi kuolleen puolison jäämistöstä jakamattomana siten kuin PK 3:1a lähemmin määrää.

Käytännössä leski tuskin tässä tilanteessa edes ryhtyisi minkäänlaisiin vielä syntymättömän tai vastasyntyneen oikeudet sivuuttaviin ositus- ja jakotoimiin ensiksi kuolleen puolison muiden rintaperillisten kanssa. Jos kuitenkin näin olisi tapahtunut, jokseenkin varmana olisi pidettävä sitä, että rintaperillisten ja lesken tulisi palauttaa jaossa saamansa omaisuus uudelleen toimitettavaan perinnönjakoon. Vaikka palauttamisvelvollisuudesta ei ole

lähemmin laissa säädetty, sitä olisi mahdollista perustella ainakin perusteettoman edun palautusta koskevalla oikeusohjeella. *Muut rintaperilliset ja leski saisivat syntymättömän tai vastasyntyneen kustannuksella perusteetonta etua, jos he voisivat pitää omistuksessaan perinnönjaossa saamansa omaisuuden.*³ Tällaiselle alaikäiselle rintaperilliselle tulisi perusteettoman edun palautusta koskevan kanteen vireille panoa ja uuden perinnönjaon toimittamista varten määrätä edunvalvojan sijainen, koska hänen ja hänen lakimääräisen edunvalvojan välillä vallitsee eturistiriita. Edunvalvojan sijaisen tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimiin turvataksaan alaikäisen edut omaisuuden osituksessa ja perinnönjaossa.

Toinen tapa lähestyä tilannetta on sitoutua oppiin perinnönjaon mitättömyydestä. Tosin siitäkään ei ole perintökaareissa erityisiä säännöksiä.⁴ Tämä on ymmärrettävää, koska perintökaareissa tarkoituksena on ensisijaisesti ollut määrittää ne kriteerit, joiden varassa toimien perinnönjako on laillista toimittaa ja saavuttaa siinä myös lopullinen ratkaisu. Jos näitä sääntöjä ei noudateta, silloin mitään laillista perinnönjakoa ei ole toimitettu ja jako on mitätön. Tämä vastakohtaispäätelmä on oikeutettu ja silloin jokaiselta, joka on osallistunut mitättömään jakoon, puuttuu saanto. Ja kun saantoa ei ole, niin silloin omaisuus on palautettava lailliseen jakoon.⁵ Siinä tapauksessa, että mitättömään jakoon osallistunut ei vapaaehtoisesti suostuisi palautta-

³ Perintökaareissa on erityissäännökset lahjansaajan palautusvastuusta PK 3:3.2:ssa ja PK 7:10:ssä tarkoitetuissa tilanteissa. Lahjansaajan palautusvastuu PK 3:3.2:ssa on asetettu riippuvaksi lahjansaajan vilpittömästä mielestä, sen vuoksi se ei tarjoa analogiatukea nyt tarkastellulle palautusvastuulle. Säännöksessä ei ole myöskään selkeästi ratkaistu useamman palautusvastuussa olevan henkilön vastuunjakoa. Ks. tästä lähemmin *Lohi, Tapani: Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu*. Helsinki 2006, s. 306 ss. Vaikka PK 7:10:n mukainen lakiosan täydennysvastuu ei olekaan riippuvainen lahjansaajan vilpittömästä mielestä, sekään ei tarjoa luontevaa analogiatukea nyt tarkasteltavalle palautusvastuulle.

⁴ Vastaavalla tavalla myös toimitetuksi ilmoitettu ositus voi olla perusedellytysten puutteellisuuden vuoksi mitätön. Ks. tästä lähemmin *Aarnio, Aulis – Saarenpää, Ahti: Mahdollisuudesta puuttua jo toimitettuun tai toimitetuksi ilmoitettuun ositukseen*. Teoksessa *Puolisoiden omaisuuden ositus ja jako* (toim. *Juha Pöyhönen*). Helsinki 1984, s. 170 ss. Osituksen näennäinen lainvoimaisuus ei estä pitämästä ositusta mitättömänä. Myös korkein oikeus on (muilta osin kiistanalaisessa) ratkaisussaan *KKO 1997:107* katsonut, että toimitettu ositus oli vailla oikeudellista merkitystä. Kyseisessä tapauksessa ositus oli toimitettu 15.4.1988, eikä ositusta ollut moitittu laissa säädettyssä määräajassa.

⁵ Yksi harvoista tapauksista, jossa kysymykseen on otettu kantaa oikeuskäytännössä, on *KKO 1979 II 114*. Siinä toimitettu ositusta ja perinnönjakoa ei edes katsottu olevan tarpeen julistaa mitättömäksi laillisen osituksen ja jaon edellytysten puuttumisen johdosta. Kanne jakotoimituksen mitättömäksi julistamisesta hylättiin, mutta pesänjakaja määrittiin toimittamaan uusi perinnönjako A:n ja B:n jälkeen. (Ään.) Ks. tapauksen johdosta lähemmin *Godenhjelm, Berndt: Fråga om secundotestamentaries bevakningsskyldighet*. JFT 1982, s. 237 ss.

maan jaossa saamaansa omaisuutta, sitä olisi mahdollista vaatia häneltä *vindikaatiokanteella*. Vaatimus tulee kuitenkin esittää ennen kuin perillisen oikeus perintöön on vanhentunut. Lopputulos näin ajatellen on sama kuin edellä tarkastellussa ratkaisuvaihtoehdossa, jossa oikeussuojakeinona oli kanne perusteettoman edun palauttamiseksi.

Perittävän kuoleman jälkeen syntyvä lapsi saattaa kuitenkin poikkeuksellisesti joutua tilanteeseen, jossa hän ei saakaan itselleen kuuluvaa osuutta perittävän jäämistöstä. Miten mahdottomasta tulee mahdollinen käy tarkemmin ilmi seuraavasta esimerkistä.

Esimerkki: A:lla oli aikaisemmasta avioliitosta täysi-ikäinen rintaperillinen X. A oli solminut uuden avioliiton B:n kanssa ja puolisoilla oli avio-oikeuden kokonaan poissulkeva avioehtosopimus. B oli raskaana, kun A kuoli. X:n pesäosuus A:n kuolinpesässä ulosmitattiin X:n veloista. B synnytti seitsemän kuukautta A:n kuoleman jälkeen lapsen Y. Isyysolettaman mukaan A on Y:n isä. Ulosmittaus ei peräydy Y:n syntymän johdosta, mutta perinnönjaossa X:n osuuteen voidaan sijoittaa vain hänen suhteellista perintöosaansa vastaava arvomääräinen osuus A:n jäämistöstä. Ulosottomies on voinut perustellusti kuitenkin uskoa, että kysymyksessä on yksinperimystilanne, jos hänelle oli toimitettu vain A:n jälkeen laadittu perukirja, jossa A:n kuolinpesän ainoaksi osakkaaksi oli merkitty X. Leski B ei ole kuolinpesän osakas, koska puolisoilla ei ollut avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. Selvyiden vuoksi tehdään oletus, että A:n kuolinpesän varallisuus koostui vain talletuksista, eikä siihen kuulunut puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä asuntoa.

Jos X:n liian suureksi määritetty perintöosuus (1/1) olisi jo annettu ulosottomiehen haltuun, eikä ulosottomies olisi ehtinyt tilittää varoja eteenpäin velkojille, ulosottomies joutuisi palauttamaan A:n kuolinpesään omaisuutta niin paljon kuin Y:n perintöosaan tarvitaan (1/2). Sen sijaan sen jälkeen, kun ulosottomies on tilittänyt varat tai jako-osuuden velkojille, velkoja tai velkojat voisivat joutua palauttamaan saamansa varat vain siinä tapauksessa, että varojen jako tai tilitys on lainvoimaisella

ratkaisulla muutettu tai kumottu (UK 6:19). Pelkästään se seikka, että A:n kuoleman jälkeen on syntynyt lapsi Y, jonka isä A isyysolettaman mukaan on, ei velvoita velkojia palauttamaan ulosottotilityksen nojalla saamiaan varoja takaisin A:n kuolinpesään.

Oikeusvarmuussyistä lainsäätäjä on sallinut ulosmitatusta pesäosuudesta kertyneiden varojen tilittämisen vain vakuutta vastaan, jos perinnönjako ei ole tullut lainvoimaiseksi tai muuten lopulliseksi (UK 6:16.2). Tämä estää perittävän kuoleman jälkeen syntyneen uuden perillisen oikeudenmenetyksen monijäsenisissä kuolinpesissä PK 1:1:n soveltamistilanteissa.

Virheellisesti yksinperimystilanteeksi hahmotetussa asetelmassa avioliiton aikana siitetyn mutta aviomiehen kuollessa vielä syntymättömän lapsen oikeudenmenetys on mahdollinen. Ulosottomies ei välttämättä lainkaan ole tietoinen siitä, että eloonjäänyt puoliso odottaa perittävän lasta tai peräti kaksosia, minkä vuoksi hän ei vaadi tilittämisen yhteydessä velkojalta vakuutta. Sellaista vakuutta hänen ei tarvitse velkojalta vaatia, koska yksinperimystilanteessa perinnönjakoa ei toimiteta. Teoriassa on siten mahdollista, että aviomiehen kuoleman jälkeen syntyneen rintaperillisen perintöosa käytetään kokonaisuudessaan aikaisemman syntyneen ja ainoaksi kuvitellun rintaperillisen velkojen maksamiseen.⁶

Ad 2. Kuolleeksi julistetun paluu on vanha klassinen teema, johon lainsäätäjä on ottanut varhain jo nimenomaisen kannan. Nykyisin tätä tilannetta koskevat kuolleeksi julistamisesta annetun lain (127/2005) 4 luvun säännökset. Ne rakentuvat ajatukselle, jonka mukaan jokainen, joka on saanut kuolleeksi julistetulle kuuluvaa omaisuutta, on periaatteessa *palautusvelvollinen*. Palautusvelvollisuus koskee myös sellaista omaisuutta, jonka perillinen on saanut itselleen perinnönjaossa. Palautusvelvollisuuden synnyttävä perinnönjako on voitu toimit-

⁶ Jos eloonjäänyt aviopuoliso on raskaana aviomiehen kuollessa ja raskaus on alkanut avioliiton aikana, lapsesta tulee synnyttyään miehen kuolinpesän osakas. Ks. *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen, Pertti – Rabinä, Timo*: Perunkirjoitus ja perinnön vorseuraamukset. Helsinki 2011, s. 13. Selvyiden vuoksi eloonjääneen puolison siunatusta tilasta on aiheellista ottaa maininta perukirjaan ja viimeistään lapsen syntymän jälkeen kuolinpesän osakspiiriin muutoksesta on ilmoitettava verottajalle. Ilmoitusta varten ei kuitenkaan tarvitse kutsua osakkaita koolle täydennysperunkirjoituksen toimittamista varten.

taa kuolleeksi julistetun kuolinpesässä tai kuolleeksi julistetun osuus perinnöstä on muussa kuolinpesässä jaettu muiden perillisten kesken. Riippumatta siitä, mikä kuolinpesä on ollut jaon kohteena, jaossa omaisuutta saanut on velvollinen palauttamaan saamansa omaisuuden. Palautusvelvollisuus koskee myös yksinperimystilanteita, sillä velvollisuutta ei ole kytketty nimenomaan vain perinnönjakoon. Palautusvelvollisuus koskee kaikkia niitä tilanteita, joissa joku henkilö on ottanut haltuunsa kuolleeksi julistetun omaisuutta.

Lain esitöiden mukaan palautusvelvollisuus on olemassa esimerkiksi seuraavassa tapauksessa.⁷ A:n ja B:n ainoa lapsi C on julistettu kuolleeksi ja kuolinpäiväksi on määrätty 1.1.2002. C:llä ei ole rintaperillisiä eikä puolisoa, joten A ja B ovat perillisinä ottaneet omaisuuden haltuunsa. B kuolee 1.4.2002 ja hänen omaisuutensa – mukaan luettuna C:ltä saatu omaisuus – siirtyy hänen tekemänsä testamentin nojalla D:lle. Tämän jälkeen ilmenee, että C on todellisuudessa kuollut vasta 1.7.2002, joten hänen ainoa perillisensä on A. Tällöin D:n on luovutettava A:lle se osuus B:ltä testamentilla saamastaan omaisuudesta, joka koostuu B:n haltuunsa ottamasta C:n omaisuudesta. – Jos myöhemmin kävisi ilmi, että C on todellisuudessa elossa, A:n tulee palauttaa C:lle haltuunsa ottamansa C:n ”perintö” ja niin ikään B:n kuolinpesästä on ensin päätäpäin palautettava vastaava omaisuus C:lle. – Jos taas kävisi ilmi, että C on todellisuudessa kuollut aikaisemmin kuin milloin hänet on julistettu kuolleeksi, se ei tässä tapauksessa vaikuttaisi C:n jälkeen toimitettuun perinnönjakoon. Mutta voi syntyä tilanteita, joissa kuoleman aikaistuminen muuttaa perillisiä jakoon vaikuttavasti.

Palautusvelvollisuutta koskevat tarkemmat oikeusohjeet ovat seuraavat. KuolJulL 4:20:n mukaan jos kuolleeksi julistettu on elossa, hänellä on oikeus saada omaisuutensa takaisin siltä, joka on kuolleeksi julistamisen johdosta ottanut omaisuutta haltuunsa. Edellytyksenä on kuitenkin, että kuolleeksi julistettu vaatii sitä kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän sai tiedon kuolleeksi julistamisesta. Palautusvelvollisuuden vanhentumisel-

le ei ole säädetty muuta määräaika. Siten sellainen henkilö, joka on ottanut haltuunsa kuolleeksi julistetulle kuulunutta omaisuutta, on velvollinen palauttamaan omaisuuden takaisin elossa olevalle omistajalle esimerkiksi 20 vuoden kuluttua perinnönjaosta edellyttäen, että kuolleeksi julistettu on vaatinut omaisuuden palauttamista kolmen vuoden määräajassa luettuna siitä, kun hän sai tiedon itseään koskevasta kuolleeksi julistamisesta koskevasta päätöksestä. Vaatimus on vapaamuotoinen, eikä vanhenemisen katkaiseminen edellytä kanteen nostamista (*KKO 1953 II 156*).

Kuolleeksi julistetun henkilön omaisuutta perinnönjaossa saanut on voinut luovuttaa saamansa omaisuuden edelleen. Jos omaisuus on luovutettu edelleen, luovutus pysyy voimassa, jos haltija ei saadessaan omaisuuden haltuunsa tiennyt eikä hänen olisi pitänyt tietää, ettei luovuttaja ollut omaisuuden oikea omistaja. Sama koskee tällaisen omaisuuden pantti- tai käyttöoikeuden luovutusta. Jos luovutettava omaisuus ei ole tallella tai muuten luovutettavissa, sen arvo on korvattava. Omaisuuden arvon määrittämisen lähtökohtana on pidettävä omaisuuden jakohetkistä käypää arvoa. Arvostushetken siirtämisestä muuhun ajankohtaan ei laissa ole erityistä säännöstä, mutta sellaisen puuttuessaakin arvonnäilyshetkenä voidaan pitää omaisuuden luovutushetkeä, jos luovutushinta on ollut korkeampi kuin omaisuuden arvo jakohetkellä. Korvausvelvollisuutta on kuitenkin mahdollista sovittelulla, jos suoritusvelvollisuutta on olosuhteisiin nähden pidettävä kohtuuttomana. Jakohetken mukaan määräytyvän käyvän arvon sovittelukynnys on erityisen matala niissä tapauksissa, joissa omaisuus on saajan syytä menettänyt täysin arvonsa. Esimerkkinä sellaisesta omaisuudesta voidaan mainita vaikkapa kalatukun varasto-omaisuus.

Jos luovutettavan omaisuuden arvo on alentunut merkittävästi kulumisen tai vahingoittumisen vuoksi, luovutusvelvollisen on korvattava arvon aleneminen. Jos omaisuuden arvo on alentunut muusta syytä, luovutusvelvollisen on suoritettava kohtuul-

⁷ Ks. hallituksen esitys (82/2004) eduskunnalle laeiksi kuolleeksi julistamisesta ja säädettyjen määräaikain laskemisesta annetun lain 6 §:n muuttamisesta.

linen korvaus omaisuuden arvon alenemisesta, jos siihen katsotaan olevan erityistä syytä. Omaisuuden arvon alentumisesta suoritettavaa korvausta on mahdollista sovittella, jos täyteen korvaukseen velvoittamista olisi olosuhteisiin nähden pidettävä kohtuuttomana.

Jos luovutettava omaisuus on rahaa, luovutusvelvollisen on maksettava luovutettavalle määrälle korkolain (633/1982) 3.2 §:n mukaista korkoa siitä lähtien, kun hän sai omaisuuden haltuunsa. Muusta luovutettavasta omaisuudesta saatu tuotto on luovutettava tai sen arvo korvattava. Luovutusvelvollisen on myös suoritettava kohtuullinen korvaus omaisuudesta saamastaan hyödystä, jollei tämän voida katsoa sisältyvän omaisuuden arvon alenemisestä suoritettavaan korvaukseen. Korkoa on kuitenkin maksettava, tuotto luovutettava tai sen arvo korvattava taikka hyöty korvattava aikaisintaan siitä lähtien, kun luovutusvelvollinen sai tiedon, että hän ei ole oikeutettu omaisuuteen. Jos luovutettava omaisuus on rahaa tai jos omaisuuden arvo on korvattava, luovutusvelvollisen on maksettava korkoa korkolain 4.1 §:n mukaisesti luovuttamisvaatimuksen esittämisestä lukien. Jos koronmaksuvelvollisuutta on olosuhteisiin nähden pidettävä kohtuuttomana, sitä voidaan sovittella.

Luovutusvelvollisella on oikeus saada korvaus luovutettavaan omaisuuteen panemistaan tarpeellisista kustannuksista sekä sellaisista hyödyllisistä kustannuksista, jotka ovat syntyneet ennen kuin hän sai tiedon siitä, että hän ei ole oikeutettu omaisuuteen.

Kuolleeksi julistettu, mutta sittemmin elossa olevaksi osoittautunut henkilö voi suhteellisen tehokkaasti palauttaa oman omistajanasemansa sellaiseksi, millainen se olisi ollut, jos hänen jäämistöään ei olisi jaettu tai jos hän olisi ollut itse valvomassa oikeuttaan jossain muussa perinnönjaossa tai toimituksessa, joka on koskenut hänen oikeuttaan. Lain johtavat periaatteet voidaan tiivistää seuraavasti. Oikeaa omistajaa suojataan *esinekohtaisella palautusvastuulla, arvonalentumisvastuulla, arvomääräisellä korvausvastuulla ja tuotokorkovastuulla*. Ankaraa vastuuta, ei kuitenkaan esinekohtaista palautusvastuuta, voidaan sovittella, jos sitä on olosuhteisiin nähden pidettävä kohtuuttomana. Oikeudettomasti omaisuutta hallussaan pitänyttä henkilöä suojataan ainoastaan kahdella tavalla. Ensimmäinen suojakeino on jo mainittu *luovutusvelvollisen korvausvastuun sovittelu*. Ja toinen suojakeino on luovutusvelvollisen oikeus saada korvaus luovutettavaan omaisuuteen panemistaan *tarpeellisista ja hyödyllisistä kustannuksista*.

Ad 3–Ad 6. Mitä seurauksia liittyy siihen, että perinnönjaossa sivuutetaan joku perintöön oikeutettu perillinen ja omaisuus jaetaan muiden perillisten kesken? Tämänkaltainen tilanne voi johtua esimerkiksi siitä, että perittävä on antanut lapsensa ottolapseksi ennen vuotta 1980 ja adoptioon sovelletaan heikon adoption säännöksiä. Ottolapseksi annettu lapsi on voitu epähuomiossa sivuuttaa hänen biologisen vanhempansa perintöä jaettaessa (*KKO 1992:44*).⁸ Perinnönjakoa voi rasittaa virhe myös

⁸ Heikon adoption järjestelmässä vuonna 2012 tehty muutos voi johtaa päinvastaiseenkin ongelmaan eli siihen, että omaisuutta osoitetaan perinnönjaossa sellaisen henkilön osuuteen, jolla ei ole lainkaan perillisasemaa. Tämänkaltainen tilanne on mahdollinen, jos ottolapsi, joka kuuluu heikon adoption piiriin, kuolee 1.7.2012 tai myöhemmin. Hänen biologisten vanhempiensa oikeus periä ottolapsi kumottiin adoptiolain (22/2012) 100.3 §:n säännöksellä. Jos pesänjakaja jakoratkaisussaan määrää lapsettoman ottolapsen biologisilta vanhemmiltaan perimän omaisuuden ottolapsen biologisen suvun perillisille, ratkaisu on väärä. Muutettujen säännösten mukaan ottolapsi rinnastetaan adoptiosuvussa täysin biologiseen rintaperilliseen. Ottolapsen biologisesta suvusta peräisin oleva omaisuus ei palaudu perintöoikeudellisten säännösten nojalla enää biologiseen sukuun. Laissa ei ole säännöksiä siitä, millä tavalla virheellinen jakoratkaisu olisi tässä tapauksessa oikaistava. Luonnollisesti jakoa rasittava virhe olisi mahdollista oikaista määräajassa nostetun moitekanteen johdosta. Se ei ole kuitenkaan kiinnostava vaihtoehto, koska moitekanteen lopputulos on niin selvä. Paljon kiinnostavampi olisi tilanne, jossa moiteaika on kulunut umpeen ja perinnönjako on tullut sen vuoksi lainvoimaiseksi ja virhe havaitaan vasta sen jälkeen. Biologisen suvun perillinen olisi jakoratkaisun johdosta saanut perusteeetonta etua, jonka palauttamista koskevan kanteen kuolleen ottovanhemman sukuun kuuluva perillinen voisi nostaa perinnönjaon moiteajan umpeen kuluttuakin. Jos ottolapsen lähin perillinen on ottovanhemman suvun toiseen parenteeiin kuuluva henkilö, hän voi nostaa kanteen ja vaatia virheellisin perustein kuolleen ottolapsen biologiseen sukuun jaettua omaisuutta itselleen.

sen vuoksi, että lakimääräiset perilliset ovat jakaneet perinnön ennen kuin testamentin saaja on ehtinyt antaa testamentin tiedoksi lakimääräisille perillisille.⁹ Jäämistö on saatettu luovuttaa jo valtiolle sen vuoksi, että perittävältä ei jäänyt lainkaan lakimääräisiä perillisiä, eikä perittävän testamenttia ole löytynyt. Jos omaisuus on valtion jäämistösaantoa koskevien säännösten mukaan jo luovutettu edelleen ja testamentti sittemmin löytyy, mikä on testamentin saajan asema? Mahdollista myös on se, että perinnönjaon perustaksi on asetettu testamentti, joka sittemmin julistetaan pätemättömäksi.¹⁰ Mitkä ovat tässä tilanteessa osittain tai kokonaan sivuutetun perillisen tai testamentin saajan oikeussuojakeinot? Miten tilannetta tulisi arvioida silloin, kun kysymyksessä on yksinperimys, jolloin mitään perinnönjakoa ei edes tule toimittaa?

PK 23:7:n mukaan pesänjakajan tulee määrätä perinnönjaon aika ja paikka ja todistettavasti kutsua osakkaat perinnönjakokokoukseen. Vaikka vastaavaa sopimusjakoa koskevaa erityissäännöstä ei perintökaaressa ole, PK 23:7 asettaa pätevän perinnönjaon yleiseksi edellytykseksi sen, että kaikki asianosaiset ovat saaneet mahdollisuuden osallistua jakokokoukseen ja esittää siellä oman käsityksensä jakoehdotuksesta. Osakas voi olla noudattamat-

ta kutsua, mutta kutsumatta häntä ei saa jättää. Jos kutsuminen laiminlyödään, laillista perinnönjakoa ei ole mahdollista toimittaa. Jos toimitusta kuitenkin jatketaan sitä rasittavasta vakavasta virheestä huolimatta ja kuolinpesän omaisuus jaetaan jaossa mukana olevien kesken, perinnönjakoa rasittaa niin vakava pätemättömyys, että laillisen jaon katsotaan jääneen kokonaan toimittamatta. Yksinperimystilanteessa ei toimiteta lainkaan perinnönjakoa, joten mitään sellaista oikeustointa, joka voisi pätevyitä suhteessa sivuutettuun perilliseen tai testamentin saajaan ei ole olemassakaan.

Perinnönjako ei voi jäädä lopullisesti osapuolia sitovaksi myöskään silloin, jos perinnönjakoratkaisu perustuu testamenttiin, joka myöhemmin osoitetaan peruutetuksi tai väärennetyksi tai jos perinnönjako on toimitettu ottamatta huomioon perittävän tekemää testamenttia sen vuoksi, että perillinen on sen salannut. Sellaista virheellisten edellytysten varaan perustuvaa olematonta perinnönjakoa ei tarvitse edes määrääjässä moittia.¹¹ PK 15:2:n mukaan jos joku on tahallansa hävittänyt tai salannut perittävän testamentin, voi oikeus julistaa hänet kokonaan tai osaksi menettäneeksi oikeutensa perinnön tai testamentin saamiseen perittävän jälkeen. Perintöoikeuden menettämistä koskeva kan-

⁹ Testamentin valvontasäännösten kumoamisen jälkeen on täysin mahdollista se, että perillisillä ei ole aavistustakaan perittävän tekemästä testamentista ja he toimittavat jaon siinä uskossa, että perintö on jaettava lakimääräistä perimystä koskevien säännösten mukaan. Vaikka perilliset hyväksyisivät sellaisen jaon itseään sitovaksi tai perinnönjaon moiteaika on kulunut umpeen, joko ei voi loukata testamentinsaajaa, joka voi saattaa oikeutensa voimaan kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta lukien. Ks. PK 16:3:n tulkinnasta lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus. Perintöoikeus, s. 185 ss.

¹⁰ Kysymys ei ole vain teoreettisesta mahdollisuudesta, näin on todellisuudessa myös käynyt. Tapauksessa *Ministry of Health v. Simson* testamentin toimeenpanijat olivat vilpittömässä mielessä jakaneet 200 000 puntaa hyväntekeväisyysäätiöille perittävän tekemän testamentin määräysten mukaisesti. Myöhemmin testamentti julistettiin perillisen kanteesta pätemättömäksi. Perillinen vaati ensisijaisesti vahingonkorvausta testamentin toimeenpanijoilta virheellisen perinnönjaon johdosta ja toissijaisesti säätiöitä palauttamaan jaossa saamansa omaisuuden uudelleen jakoon. Yksi säätiöistä oli käyttänyt saamansa varat uudisrakennuksiin. Säätiö vapautettiin velvollisuudesta palauttaa rakennuksiin käyttämänsä varat perilliselle. Ks. lähemmin *Parry and Clark*: The Law of Succession. 11th edition. London 2002, s. 622 ss.

¹¹ *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 1326. –Paradoksaalista kyllä sellainenkin perinnönjako voi tulla lainvoimaiseksi, joka perustuu esimerkiksi väärennettyyn testamenttiin. Osituksen ja perinnönjaon lainvoimaisuudella tarkoitetaan vain sitä, että sitä ei voi enää moittia laissa säädettyssä ajassa, ei sen sijaan sitä, että ositus ja perinnönjako olisivat välttämättä lopullisia. Perintökaaressa osituksen ja perinnönjaon lainvoiman merkityksestä on vain kaksi säännöstä, PK 19:16.2 ja PK 25:2. Näistä edellinen velvoittaa pesänselvittäjän luovuttamaan hallustaan omaisuuden sen jälkeen kun ositus ja perinnönjako on saanut lainvoiman. Jälkimmäinen säännös koskee soveliaan tilanpidon jatkajan lunastusvelvollisuuden alkamisajankohtaa. – Käsitteellä ”lainvoima” ei testamenttioikeudessakaan tarkoiteta sitä, että testamentin saaja saisi suojatun oikeusaseman muihin testamentin saajiin nähden. Testamentin lainvoima tarkoittaa vain sitä, että perillisellä ei ole enää oikeutta moittia testamenttia. Ks. lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. Helsinki 2008, s. 973.

ne ei ole määräaikaan sidottu ja se voidaan nostaa myös toimitetun perinnönjaon jälkeen. Jos tuomioistuin hyväksyy kanteen, se voi samalla velvoittaa perillisen palauttamaan lailliseen jakoon mitättömässä jaossa saamansa omaisuuden korkoineen. Palautusvelvollisuuteen voidaan soveltaa *mutatis mutandis* PK 23:11:n oikeusohjetta, joka koskee *perinnön tasoitusta*. Perinnön tasoitus tulee kysymykseen tilanteessa, jossa joku, olipa hän sitten osakkaan asemassa tahi sivullinen, vaatii itselleen jollekin osakkaalle perintönä jaettua omaisuutta.¹² Jos yksi osakas tai osa osakkaista menettää tällaisen ratkaisun johdosta kaiken jaossa saamansa omaisuuden tai pääosan siitä, perintö on jaettava uudestaan. Perinnönjaossa toiselle kuuluvaa omaisuutta saanut henkilö voi poikkeuksellisesti olla oikeutettu pitämään saamansa omaisuusesineen itsellään. Tämä on mahdollista siinä tapauksessa, että hän on ”suurin kustannuksin osaansa parantanut”. Luontaispalautusvelvollisuutta ei edes voi olla siinä tapauksessa, että omaisuus on luovutettu edelleen ainakaan silloin, kun luovutuksensaaja ei tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää siitä, että luovuttajalla ei ollut oikeutta määrätä luovutetusta omaisuudesta. Näissä tapauksissa jakoon osallistunut perillinen voi antaa perinnön tasoituksena vastiketta sille, joka olisi muutoin ollut esineeseen oikeutettu.¹³

Vastaavanlainen tilanne voi syntyä, kun perinnönjakokirja tai sen perustaksi asetettu testamentti on väärennetty. Näissä tapauksissa sillä henki-

löllä, joka on ottanut omaisuuden perinnönjakokirjan nojalla haltuunsa, ei ole lainkaan saantoa. Kun saantoa ei ole, kuolinpesän osakkaat voivat ajaa hallinnanpalautuskannetta sitä henkilöä vastaan, joka on perustanut oikeutensa väärennettyyn tai peruutettuun testamenttiin tai väärennettyyn perinnönjakokirjaan. Sellaista kannetta voidaan ajaa myöhemminkin kuin kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. Lakimääräiset perilliset ovat aikanaan katkaisseet oman perintöoikeutensa vanhentumisen ottaessaan vastaan tiedon väärennetyistä tai peruutetusta testamentista. Se seikka, että he eivät ole moittineet testamenttia tai ovat sen hyväksyneet itseään sitovaksi, ei estä hallinnanpalautuskanteen nostamista.

Jos perillinen tai testamentin saaja on sivuutettu kokonaan perinnönjakoa toimitettaessa, hän voi vaatia laillista jakoa. Vaatimus ilmaisee perillisen tahdon ryhtyä perintöön. Jakovaatimus on kuitenkin esitettävä viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta (PK 16:1). Perintökaareissa ei ole varauduttu erityisin säännöksiin niitä tilanteita varten, joissa toimitettu perinnönjako osoittautuu mitättömäksi tai yksinperimyksen edellytykset puuttuvat. Vakiintuneen tulkinnan mukaan kuolinpesä voidaan luovuttaa velkojan tai osakkaan hakemuksesta pesänselvittäjän hallintoon lainvoiman saaneen perinnönjaon jälkeenkin, jos jaon jälkeen on ilmaantunut uutta velkaa tai omaisuutta tai jos jako on alun perinkin koskenut vain osaa jäämistövarallisuudesta.¹⁴ Vastaava oikeus

¹² Sivullisen nostamalle kanteelle ei ole asetettu mitään määräaika. Ks. *Rautiala, Martti*: Pesänselvitys ja perinnönjako. Helsinki 1965, s. 247. Rautiala käyttää esimerkkinä sivullisen nostamasta kanteesta tilannetta, jossa ”jollekin osakkaalle on perinnönjaossa annettu sellainen esine, joka lainvoiman saaneen testamentin mukaan kuuluu sellaiselle henkilölle, joka ei ole pesän osakas”. Sellaisessa asemassa on esimerkiksi legaatin saaja. Kanteen johdosta tuomioistuimen on veloitettava jakosakas luovuttamaan legaattiomaisuus kantajalle. Näin myös *Lohi, Tapani*: Legaatinosaajan oikeusasemasta. Helsinki 2011, s. 448, erit. av 287.

¹³ Ks. perinnön tasoituksen edellytyksistä lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: em. teos, s. 1380 ss. – Vastaava säännös sisältyi jo vuoden 1734 perintökaaren 13:2:ään. *Wreden* mukaan perinnön tasoitusta koskeva vaatimus saattoi johtaa kokonaan uuden perinnönjaon toimittamiseen. ”Perilliseen kohdistetulla moitekanteella eli vindik[ati]olla tarkoitetaan omaisuuden takaisinsaantiin tähtäävää kannetta, minkä henkilö, jolla on oikeus siihen omaisuuteen, tuomioistuimessa tekee sitä vastaan, joka sen häneltä pidättää. Jos perillinen menettää kanteen johdosta koko osuutensa taikka parhaan osan siitä, on toimitettava uusi jako. Asian luonnosta johtuu, että milloin uusi jako on toimitettava, kunkin perillisen pitää säännöllisesti siihen palauttaa saamansa perintöosa.” Jos joku perillisistä oli kykenemätön suorittamaan perintöosastansa vastiketta, siitä aiheutuva tappio tuli Wreden mukaan jakaa muiden perillisten kesken suhteellisesti näiden perintöosuuksien mukaan. Ks. lähemmin *Wrede, R. A.*: Perintökaaren selityksiä. Porvoo 1946, s. 163 ss.

¹⁴ *Lohi, Tapani*: Legaatinosaajan oikeusasemasta, s. 501 ss.

pesänselvittäjän määräämistä koskevan hakemuksen tekemiseen on sillä, joka on sivuutettu perinnönjaossa tai jolla on testamenttiin perustuva oikeus perintöön. Sivuutettu perillinen tai testamentin saaja voivat aina käynnistää viralliselvityksen kuolinpesässä.

Pesänselvitys tarkoittaa kuolinpesän saattamista jakokuntoon. PK 19:12.1:n mukaan pesänselvittäjän tulee ryhtyä kaikkiin pesän selvittämiseksi tarvittaviin toimiin. Tämän pesänselvittäjän yleistoimivaltaa koskevan säännöksen nojalla pesänselvittäjä voi vaatia kaikkia mitättömäksi osoittautuneeseen jakoon osallisia palauttamaan jaossa saamansa omaisuuden. Jos jakoon osalliset palauttavat omaisuuden sekä sen tuoton ja hyödyn vapaaehtoisesti pesään mahdollisine korkoineen, pesänselvityksestä voidaan vaivattomasti siirtyä lailliseen perinnönjakoon.

Näin yksinkertaista kaikki ei aina ole. Pesänselvittäjän esittämän palauttamisvaatimuksen jälkeen voi osoittautua, että yksi perillisistä on menettänyt perinnönjaossa saamansa omaisuuden, yhden perillisen jaossa saama ajoneuvo on loppuun ajettu ja yksi perillisistä on suurin kustannuksin korjannut perinnönjaossa saamansa asuinrakennuksen. Samanlaisia esimerkkejä on helppo keksiä lisää, ja todellisuus on usein vielä tutkijaakin kekseliäämpi. Perinnön yksin saanut perillinen on saattanut kuolla ja hänen omaisuutensa on perinnönjaossa jo jaettu hänen perillistensä kesken. Joku perillisistä on voinut antaa tasingoksi osituksessa omaisuutta, jonka hän sai sittemmin mitättömäksi osoittautuneessa perinnönjaossa. Perillinen on voinut myydä jaossa saamansa omaisuuden, se voi olla velan vakuutena tai luovutettu pantiksi kolmannen haltuun. Kaikissa näissä tilanteissa joudutaan ottamaan kantaa siihen, mikä on perillisten palautusvastuun konkreettinen sisältö, onko palautusvastuu ensisijaisesti esinekohtaista vastuuta ja vasta toissijaisesti arvonpalautusvastuuta. Ja tällöin on ratkaistava myös kysymys siitä, vastaavatko perilliset yhdessä omaisuuden tai sen arvon palauttamisesta kuolinpesään vai rajoituuko jokaisen perillisen vastuu vain siihen omaisuuteen tai sen arvoon, jonka hän itse jaossa sai.

Pesänselvittäjä voi perustella vaatimustaan viittaamalla *osakkaiden vahingonkorvausvastuuseen*.

PK 18:7:n mukaan osakkaan on korvattava vahinko, minkä hän pesää hoitaessaan tai hallitessaan on tahallansa tai huolimattomuudesta aiheuttanut jollekin, jonka oikeus on pesänselvityksestä riippuvainen. Jos osakkaan huolimattomuus on lievä, voidaan korvausta alentaa tai hänet kokonaan vapauttaa korvausvelvollisuudesta, milloin se vahingon suuruuteen ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi. Milloin korvausvelvollisia on useita, vastaavat he yhteisvastuullisesti, kuitenkin siten, että se, jonka osalta vahingonkorvausta on kohtuussyistä alennettu, vastaa vain siten alennetulla määrällä.

Korvausvelvollisten kesken on korvausmäärä jaettava sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävän syyllisyyden määrä ja muut asianhaarat. Osakkaiden vahingonkorvausvelvollisuus voisi tulla kysymykseen esimerkiksi siinä tapauksessa, että osakkaat ovat laiminlyöneet ottaa selon perittävän virkatodistuksista ilmenevästä perillisestä, jos tämä on kärsinyt mitättömäksi osoittautuneen jaon johdosta vahinkoa sen vuoksi, että joku jakoon osallisista ei kykene palauttamaan uuteen jakoon aikaisemmassa jaossa saamaansa omaisuutta. Sen sijaan vahingonkorvausvastuu ei tulisi kysymykseen siinä tapauksessa, että toimitetun jaon jälkeen ilmaantuu sellainen testamentin saaja, josta ei ollut mitään tietoa jakoa toimitettaessa. Tässä tapauksessa perillisiltä puuttuisi kokonaan korvausvelvollisuuden kannalta aivan keskeinen tuottamus. PK 18:7:n mukainen korvausvastuu ei ole ankaraa vastuuta.

Perinnönjaon jälkeen ilmaantuneen testamentin saajan oikeusturva edellyttää sitä, että pesänselvittäjällä on käytettävissään jokin oikeussuojakeino, jolla hän voi saada kuolinpesään takaisin omaisuutta. Kysymys on *pesän saatavasta*, jonka perimiseen pesänselvittäjä on kelpoinen. Pesän saatavan perimisestä ei ole erityisiä oikeusohjeita, sen sijaan perittävän ja pesän velan perimiseksi tarpeellisesta palautusvastuusta on nimenomaisesti säädetty laissa.

Riidatonta on, että erityisesti PK 21:6–8c:n säännökset tarjoaisivat erinomaisen keinovalikoiman ratkaistaessa sitä, mikä on mitättömäksi osoittautuneessa perinnönjaossa omaisuutta saaneiden osak-

kaiden palautusvastuu kuolinpesään. Näiden säännösten soveltamiseen olisi mahdollista päätyä vain analogiaratkaisulla. Tällöin tulkinnalla katsottaisiin, että perinnönjaon peräytyminen uuden osakkaan tai testamentin saajan ilmaantumisen myötä on ilmiönä niin samankaltainen kuin perinnönjaon peräytyminen uuden velan ilmaantumisen myötä, että siihenkin voidaan soveltaa PK 21 luvun oikeusohjeita. Toinen vaihtoehto olisi soveltaa palautusvastuuseen analogisesti niitä periaatteita, jotka on vahvistettu kuolleeksi julistamista koskevassa laissa. Niidenkin soveltaminen johtaisi hyvin samankaltaiseen lopputulokseen.

Analogiaratkaisu merkitsee aina lainsäätäjän vallan siirtämistä parlamentilta tutkijankammioon. Sen vuoksi sellaisen ratkaisun tulee olla hyvin perusteltu, ratkaisusuositus ei saa olla salonkivalankaappaus ja sen perustelujen tulee olla avoimia ja läpinäkyviä. Muussa tapauksessa tulkintasuosituksella ei ole mitään mahdollisuuksia menestyä tuomioistuimessa. Tutkijalla ei ole samanlaista ratkaisupakkoa kuin tuomioistuimella, tutkija voi aina jättää konkreettisen ongelman avoimeksi ja pyrkiä vain osoittamaan sen, millä tavalla lakia tulisi muuttaa ongelman ratkaisemiseksi. Tässä tilanteessa analogiaratkaisun hylkääminen johtaisi kuitenkin oikeudelliseen epävarmuuteen siitä, kannattaako pesänselvittäjän ylipäänsä ryhtyä ajamaan kannetta vapaaehtoisiin palautuksiin haluttomia osakkaita vastaan ja siitä, miten kanne on mahdollista perustella. Pesänselvittäjä voisi aina vedota kanteessaan siihen, että osakkaat ovat saaneet omaisuutta jakaessaan *perusteetonta etua* sivuutetun perillisen tai testamentin saajan kustannuksella ja vaatia jakoon osallisia palauttamaan tämä etu kuolinpesään.

Näin Helsingin hovioikeus menettelikin tuoreessa ratkaisussaan (*Helsingin HO 28.3.2013 T Nro 978 Dnro S11/3335*), jolla se velvoitti liikaa omaisuutta jaossa saaneet osakkaat palauttamaan varat takaisin kuolinpesään. Perusteettoman edun palautusta koskeva kanne kuuluu siihen yleiseen kannevalikoimaan, johon on mahdollista turvautua silloinkin, kun siitä ei ole erikseen säädetty. Kanteen hyväksymisen edellytykset ovat kuitenkin tiukat ja epäselvää on, millä tavalla sellaista kannetta ajettaessa olisi mahdollista ottaa huomioon toimitetun perinnönjaon jälkeen tapahtuneet erilaiset olosuhdemuutokset. Perusteettoman edun palautusta koskeva kanne ei ainakaan tarjoa yhtä eriteltyä keinovalikoimaa kuin kuolleeksi julistamista koskevan lain tai PK 21:6–8c:n säännökset.¹⁵

Yksinkertaisinta olisi, jos perintökaareen lisätäisiin nimenomainen oikeusohje, PK 21:8d: *Mitä edellä on 6–8c §:ssä säädetty, on sovellettava myös, kun toimitetun osituksen ja perinnönjaon tai omaisuuden haltuunoton edellytykset ovat rauenneet*. Tällainen yleinen säännös poistaisi monta ongelmaa ja selkeyttäisi huomattavasti oikeustilaa. Tutkijalla ei kuitenkaan ole lainsäätäjän valtaa sellaisen säännön asettamiseen.¹⁶ Ainoa keino vaikuttaa oikeuskäytännön linjauksiin on puoltaa tulkintaa, jonka mukaan PK 21:6–8c §:stä ilmeneviä oikeusohjeita voidaan soveltaa ilman nimenomaista lain muuttamistakin kaikkiin sellaisiin tilanteisiin, joissa joku tai jotkut ovat velvollisia palauttamaan perinnönjaossa saamaansa omaisuutta takaisin jakoon, olipa palauttamisperuste sitten mikä tahansa.

Näin muotoiltu tulkintasuositus nojaa vain havaintoon siitä, että kaikki palauttamistilanteet ovat hyvin samankaltaisia ja niitä on sen vuoksi

¹⁵ Silloin, kun jokin asiantila on säännelty nimenomaisin säännöksin, ei oikeusohjeiden sivuuttaminen ja muuhun tarkoitukseen säädettyjen oikeusohjeiden analoginen soveltaminen niiden asemasta ole mahdollista. Sellaiselta tulkintasuositukselta puuttuu kokonaan oikeuslähteiden antama tuki. Vrt. toisin *Lohi, Tapani*: Legaatin saajan oikeusasemasta, s. 455. Lohi suositaa PK 22:1.2:n sivuuttamista ja katsoo, että vastaajaksi joutuvien osakkaiden asema määräytyy ”ainakin pääosin PK 21 luvun palautusvastuunormissa säädetyn mukaisesti”. Analogiaratkaisu on perusteltavissa vain, jos kysymys on sääntelemättömässä tilanteessa annettavasta päätöksestä, mutta analogiaratkaisulla ei voida syrjäyttää laissa olevaa nimenomaista oikeusohjetta.

¹⁶ Yksinomaan se seikka, että toisaalla lainsäädännössä on toista tarkoituspäätä silmällä pitäen säädetty *tietyn tahon* palautusvastuusta, ei suoraan oikeuta soveltamaan näitä säännöksiä *perillisen* palautusvastuuseen. Esimerkkinä säännöstöstä, joka rakenteellisesti voisi toimia esikuvana perillisten palautusvastuun sääntelylle, voidaan mainita takaisinsaantilain säännökset. Mutta vain esikuvana, niitä ei voida ilman lainsäätäjän nimenomaista kannanottoa soveltaa tilanteeseen, jossa ositus tai perinnönjako peräytyy muusta syystä kuin konkurssin johdosta. Ks. peräytymissäännöstöstä lähemmin *Kangas, Urpo*: Lahja. Helsinki 1993, s. 323 ss ja erityisesti *Tuomisto, Jarmo*: Takaisinsaanti. Helsinki 2012, lähteineen.

oikeudellisesti aihetta arvioida samalla tapaa. Mutta havainnon oikeellisuuden voi myös riitauttaa, koska peräyttämisentressit ovat kovin erilaiset. Erityisesti tämä koskee niitä tilanteita, joissa perinnönjaon peräyttämistä vaaditaan sillä perusteella, että perinnönjaossa perillistä on virheellisesti pidetty osakkaana tai perinnönjaon jälkeen on vahvistettu isyys ja toimitetun perinnönjaon peräyttämistä vaaditaan sillä perusteella, että tällä lapsella, nimitetään häntä nyt *Uupo Loposeksi*, on muiden perillisten ohella tai heidän asemastaan oikeus perintöön perittävän jälkeen. Kuinka Loposen lopulta käy?

Miltä palautusvastuun sisältö sitten näyttäisi, jos lainsäätäjät menettelisi edellä ehdotetulla tavalla tai oikeuskäytännössä hyväksyttäisiin tulkintasuositus, jonka mukaan perintökaaren velkavastuusäännösten sisältämiä oikeusohjeita olisi mahdollista analogisesti soveltaa myös silloin, kun toimitetun perinnönjaon tai omaisuuden haltuunoton edellytykset ovat rauenneet? Oikeustila olisi silloin selkeä ja sen pohjalta annettavat ratkaisut ennustettavissa. Ne ovat arvoja, joita kannattaa pitää arvossa.

Jos osituksen tai perinnönjaon edellytykset raukeaisivat, tuomioistuin voisi pesänselvittäjän kanteesta määrätä osituksen tai perinnönjaon peräytymään ja velvoittaa osakkaat palauttamaan saamansa omaisuuden taikka korvaamaan sen arvon siltä osin kuin se on tarpeen laillisen jaon toimittamiseksi.¹⁷ Kuolinpesään tulisi määrätä palautettavaksi myös erityisjälkikäädöksen tai tarkoittemääräyksen perusteella pesästä saatu omaisuus tai sen arvo, jos se on tarpeen uuden osituksen ja laillisen jaon toimittamista varten. Tuomioistuin voisi pesänselvittäjän kanteesta määrätä kuolinpesään palautettavaksi myös sellaisen omaisuuden tai osan siitä, jonka joku on saanut haltuunsa ainoana perillisenä ilman perinnönjakoa.

Näin muotoiltu selkeä pääsääntö vastaisi sitä ratkaisua, joka on omaksuttu niissä tapauksissa, joissa joku on ottanut kuolleeksi julistetun omaisuuden haltuunsa ja sittemmin osoittautuu, että päätös on perustunut virheelliselle edellytykselle henkilön kuolemasta. Ensisijainen vastuu olisi siten *esinekohtaista palautusvastuuta*.

Tulkintasuositus ottaisi huomioon myös sen mahdollisuuden, että perillisen saama omaisuus ei ole enää reaalisesti jakoon palautettavissa. Tällöin sovellettavaksi säännöksi tulisi asettaa *arvonpalautusvastuusääntö*. Jos saatu omaisuus ei ole tallessa tai muuten palautettavissa, sen arvo on korvattava. Palautusvastuujärjestelmässä lähtökohtana on uuden perillisen saattaminen siihen asemaan, jossa hän olisi ollut, jos hän olisi voinut itse osallistua alkuperäiseen perinnönjakoon ja perintö olisi jaettu oikein. Sen vuoksi arvonpalautusvastuu rakentuu *täyden korvauksen periaatteelle*, jossa arvonmäärityksen kiinnekohdan muodostaa alkuperäinen perinnönjako. Mutta vain kiinnekohdan, sillä erityisistä syistä jakoon tulisi määrätä palautettavaksi myös perintönä saadun omaisuuden arvonnousu, joka on johtunut esimerkiksi yleisestä hintatason noususta tai kaavoituksesta.

Perillisen perinnönjaossa saama omaisuus voi olla kulunut tai vahingoittunut. Näitä tilanteita varten olisi tarpeen säätää arvonalentumisen korvaamista koskeva velvoite, *arvonalentumisvastuu*. Jos palautettavan omaisuuden arvo on alentunut merkittävästi omaisuuden kulumisen tai vahingoittumisen vuoksi, palautusvelvollisen olisi korvattava arvon aleneminen. Jos omaisuuden arvo on alentunut muusta syytä, palautusvelvollisen tulisi suorittaa kohtuullinen korvaus omaisuuden arvon alenemisesta, jos siihen katsottaisiin olevan erityistä syytä.¹⁸

¹⁷ Omaisuuden arvon korvaaminen voi olla ainoa vaihtoehto esimerkiksi siinä tapauksessa, että osakkaat ovat vahvistuttaneet perukirjan osaksluettelon oikeaksi ja luovuttaneet pesään kuuluvaa omaisuutta ennen jaon toimittamista sivulliselle. Luovutuksensaaja saa PK 20:9c:n nojalla vilpittömän mielen suojaa. Oikeustoimi, jonka maistraatin vahvistamaan perukirjan osaksluetteloon merkityt pesän osakkaat ovat tehneet pesän puolesta muun kuin pesän osakkaan kanssa, on sitova, vaikka joku osakkaista on jäänyt perukirjaan merkitsemättä, jos se, jonka kanssa oikeustoimi oli tehty, ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää, että pesässä oli tällainen osakas. Ks. lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 416 ss.

¹⁸ Omaisuuden palautusarvon määrittämisestä ks. lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 638 ss.

Joissakin tapauksissa perillisen saaman omaisuuden esinekohtainen palauttaminen voisi olla mahdotonta tai epätarkoituksenmukaista. Näin on esimerkiksi silloin, kun omaisuus on luovutettu edelleen, tai se on tuhoutunut tai liitetty johonkin muuhun esineeseen, eikä sen irrottaminen siitä olisi vahinkoa aiheuttamatta mahdollista. Näissä tilanteissa perilliselle tulisi antaa oikeus *surrogaattikorvauksen* maksamiseen kuolinpesään. Oikeusohjeen muodossa sääntö näyttäisi seuraavalta: *Jos tietyn omaisuuden palauttaminen ei ole mahdollista sen vuoksi, että se on tuhoutunut tai luovutettu kolmannelle tai sen palauttamisesta aiheutuisi haittaa, palautusvelvollisella on oikeus maksaa omaisuuden palauttamisen sijasta omaisuuden arvon mukainen korvaus.*

Jos palautusvelvollinen on saanut pesästä rahaa, hänen olisi maksettava palautettavalle rahamäärälle korkolain 3.2 §:n mukaista korkoa siitä lukien, kun hän sai omaisuuden haltuunsa. Tällainen vastuu olisi *tuottokorkovastuuta*. Myös muusta palautettavasta omaisuudesta saatu tuotto olisi palautettava tai sen arvo olisi korvattava. Jos perillinen on saanut jaossa saamastaan omaisuudesta hyötyä, esimerkiksi vuokratuloa, siitä tulisi suorittaa pesälle kohtuullinen korvaus. Jos palautettava omaisuus olisi rahaa tai jos omaisuuden arvo tulisi korvata, palautusvelvollisen tulisi suorittaa *viivästyskorkoa* korkolain 4 §:n mukaisesti palauttamisvaatimuksen esittämisestä lukien.

Palautusvelvollisella tulisi olla oikeus saada korvaus palautettavaan omaisuuteen panemistaan tarpeellisista kustannuksista ja, jos se harkitaan kohtuulliseksi, muista kustannuksista. Palautusvelvollisuutta tulisi voida painavasta syystä sovitella.

Edellä kuvattujen sääntöjen voimaan saattaminen selkeyttäisi huomattavasti nykyistä oikeustilaa. Niitä sovellettaessa ei myöskään olisi tarpeen pohjata sitä, mikä merkitys perillisten mahdollisella

tietoisuudella sivuutetusta perillisestä on tai yhtä vähän pitäisi miettiä sitä, olisiko perillisillä tullut olla jonkinasteinen selonottovelvollisuus perittävän tekemästä testamentista, ja mitä sellaisen selonottovelvollisuuden laiminlyömisestä pitäisi seurata. Säännökset olisivat hyvin samankaltaiset kuin kuolleeksi julistamista koskevassa laissa, eivätkä ne siten toisi oikeusjärjestyksemme mitään sellaista, jota ei jo aikaisemmin eri kontekstissa ole pidetty mahdollisena.¹⁹

Jos perintökaareen ei sisällytetä nimenomaisia oikeusohjeita, tuomioistuimen ratkaisupakkotilanteessa kuitenkin jollakin tavalla otettava kantaa mahdolliseen palautusvelvollisuuteen. Kun haastehakemus perusteettoman edun palauttamista koskevassa asiassa on mahdollista muotoilla siten, että se sisältää yksittäisinä vaatimuskohtina kaikki edellä mainitut vastuumuodot, tuomioistuin joutuu ottamaan kantaa kaikkiin yksilöityihin vaatimuksiin ja antamaan niiden johdosta ratkaisunsa. Valtaosa näistä vaatimuksista saattaisi tulla hyväksytyksi. Mahdollista kuitenkin on, että vaatimus palautusvastuun kohtuullistamisesta hylättäisiin nimenomaisen oikeusohjeen puuttumisen johdosta.

Ad 7–Ad 9. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan niitä jäämistöoikeudellisia ongelmia, jotka liittyvät isyyden kumoamiseen ja vahvistamiseen perittävän kuoleman jälkeen. Tutkimuskysymykseni on seuraava: Voisivatko ne palautusvastuuta koskevat oikeusohjeet, joita on edellä tarkasteltu, soveltua sellaisenaan myös niihin tilanteisiin, joissa isyys on kuolinpesän osakkuuteen vaikuttavalla tavalla kumottu tai vahvistettu perittävän kuoleman jälkeen? Vastaus voi olla myönteinen tai kielteinen ja kumpikin vastaus kaipaa perusteluja tuekseen. Kielteinen vastaus ei ehkä ensimmäisenä tule mieleen, siksi siitä onkin hyvä aloittaa.

Johdannoksi teemaan sopii hyvin Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu *NJA 1997 s. 645* jo

¹⁹ Tämä koskee esimerkiksi tilannetta, jossa jonkun perillisen pesäosuus olisi ulosmitattu ja hänen jako-osuutensa olisi suoritettu ulosottomiehelle. Jos ulosottomies on jo ehtinyt suorittaa tilityksen näistä varoista velkojille, velkojien ei tarvitsisi palauttaa saamiaan varoja takaisin kuolinpesään. Sen sijaan se perillinen, jonka veloista pesäosuus on ulosmitattu, joutuisi aivan samalla tavalla kuin kuolleeksi julistetun henkilön osoitaututtua elossa olevaksi, suorittamaan pesäosuuden arvomäärää vastaan summan takaisin kuolinpesään. Hän on hyötynyt pesäosuuden ulosmittauksesta ja voinut siten vapautua osata velkojaan tai jopa niistä kokonaankin. Sen vuoksi hän on samalla tavalla palautusvastuussa kuin muutkin jakoon osallistuneet perilliset.

siitä syytä, että perintökaarten perusratkaisut ovat Suomessa ja Ruotsissa historiallisista syistä samat. Ruotsin perintökaareenkaan ei sisälly erityisiä oikeusohjeita nyt tarkasteltavien tilanteiden varalle. Sitä vastoin Ruotsin perintökaareen sisältyy nimenomaiset oikeusohjeet toimitetun osituksen ja perinnönjaon peräytymisestä sitä tilannetta silmällä pitäen, että omaisuuden ositus ja perinnönjako on suoritettu ennen kuin pesän velat on maksettu tai niiden maksamiseksi tarvittavat varat on pantu erityiseen hoitoon. Nämä säännökset ovat hyvin samanlaiset kuin niitä vastaavat oikeusohjeet Suomen perintökaareessa ja nekin rakentuvat palautusvastuun periaatteen varaan.²⁰ Ruotsissa ei kuitenkaan edes keskusteltu tästä mahdollisuudesta ratkaistaessa kysymystä siitä, tulisiko jakoon osallisen ja sittemmin perillisasemansa menettäneen henkilön palauttaa jaossa saamansa omaisuus muille perillisille. Ruotsin korkein oikeus valitsi toisen tien.

NJA 1997 s. 645: En dom, varigenom en man förklarats ej vara far till ett barn som fötts i hans äktenskap, har inte ansetts böra medföra att ett tidigare arvskifte efter mannen, i vilket barnet deltagit som mannens bröstarvinge, skall förklarar ogiltigt.

Tapauksen tosiseikasto on seuraavanlainen. *Anders ja Britta* olivat olleet avioliitossa ja heillä oli neljä yhteistä lasta *Cesar, David, Erika ja Filippa*. *Anders ja Britta* tuomittiin avioeroon vuonna 1965. *Cesarin, Davidin ja Erikan* huolto uskottiin vuonna 1966 *Andersille* yksin ja *Filippa* jäi yksin äitien-

sä huoltoon. *Anders* kuoli vuonna 1987 ja kaikki neljä lasta jakoivat yhtä suurin osin *Andersin* perinnön. Tuomioistuimien vahvisti toimitetun perinnönjaon jälkeen vuonna 1991, että *Anders* ei ollut *Filippan* isä. *Brittalla* oli ollut avioliiton aikana suhde *Göranin* kanssa ja *Göran* osoittautui *Filippan* isäksi.

Filippan puolisisarukset nostivat tämän jälkeen kanteen *Filippaa* vastaan ja vaativat, että hänet on velvoitettava palauttamaan takaisin uuteen perinnönjakoon se omaisuus, jonka hän oli saanut *Andersin* jälkeen toimitetussa perinnönjaossa.²¹ Samassa kanteessa puolisisarukset vielä vaativat, että *Filippa* on velvoitettava palauttamaan takaisin henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen nojalla nostamansa vakuutuskorvaus. *Filippa* kiisti kanteen perusteettomana. *Filippa* ja puolisisarukset olivat jakaneet *Andersin* jälkeen perinnön muotovapaasti, *Filippa* oli saanut tietää vasta *Andersin* kuoleman jälkeen *Brittalta* siitä, ettei *Anders* ollut hänen biologinen isänsä.

Filippa oli *Andersin* lisäksi perinyt *Andersin* Norjassa vuonna 1990 kuolleen sisaren. Norjalainen käräjäoikeus oli velvoittanut *Filippan* 1992 antamallaan tuomiolla palauttamaan puolisisaruksille Norjasta saamansa perinnön korkoineen.

Vakuutusyhtiö lausui oikeudenkäynnissä asiasta kuultuna, ettei se tule perimään takaisin *Filippalta* tämän vakuutuksen edunsaajamääräyksen nojalla saamaa vakuutuskorvausta. Vakuutusyhtiön mukaan ratkaisevaa arvioitaessa takaisinmaksuvelvollisuutta oli edunsaajan vilpittömän mielen vakuutuskorvauksen suorittamishetkellä. Koska *Filippa* ei tuolloin tiennyt, että *Anders* ei ollut hänen isänsä, hänellä oli oikeus pitää hänelle maksettu vakuutuskorvaus.²²

²⁰ Ks. *Walin, Gösta – Lind, Göran:* Kommentar till Ärvdabalken. Del II (18–25 kap.) Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m. Femte, reviderade upplagan. Visby 2009. ÄB 21:4–6, s. 231 ss.

²¹ Tapauksen tiivistelmän on laatinut *Stefan Zetterström*, universitetsadjunkt i civilrätt, Juridiska institutionen vid Uppsala universitet. Lähde: www.ur.se.

²² Tältä osin asia olisi ratkaistu Suomessa toisin, eikä edunsaajan vilpittömälle mielelle annettaisi merkitystä palautusvastuuvollisuutta harkittaessa. Vakuutusoppimuslain (543/1994) 71 §:n mukaan ”Jos vakuutuksenantaja suorittaa vakuutuskorvauksen tai henkilövakuutuksen takaisinostoarvon jollekin muulle kuin sille, jolla on oikeus vakuutuskorvaukseen tai takaisinostoarvoon, vakuutuksenantaja on kuitenkin täyttänyt velvollisuutensa, jos se on maksua suorittaessaan noudattanut olosuhteiden vaatimaa huolellisuutta.” Tämä oikeusohje koskee vain vakuutuksenantajan maksusuojaajaa, sen sijaan se ei koske vakuutuskorvauksen saajaa. Jos vakuutuksen edunsaajamääräys on ollut muotoa ”omaiset” tai muu henkilönimeltä yksilöimättömän määräys ja vakuutetun isyys johonkin edunsaajaan nähden vakuutuskorvauksen maksamisen jälkeen kumotaan, muut vakuutuksen edunsaajat voivat vaatia kanteella virheellisen isyyden johdosta jollekin maksettua korvausta tai vastaavasti, jos isyys vahvistetaan vakuutuskorvauksen maksamisen jälkeen, ”uusi” omainen voi vaatia osuuttaan vakuutuskorvauksesta muilta omiaisilta. Kanteen nostamisen edellytyksenä on kuitenkin se, ettei vakuutuksenantaja ole noudattanut olosuhteiden vaatimaa huolellisuutta. Tämä on esikysymys, joka on ratkaistava ennen kuin palautusvaatimus voidaan kohdistaa maksun saaneeseen yksityishenkilöön. Sovellettavana oikeusohjeena tässäkin tapauksessa voi tulla kysymyksen vain *perusteettoman edun palautus*, koska asiasta ei ole otettu vakuutusoppimuslakiin erityissäännöstä. Vanhan vakuutusoppimuslain aikana vakuutusyhtiöt

Käräjäoikeuden mukaan perinnönjako Andersin kuolinpesässä oli toimitettu sillä edellytyksellä, että kaikki jakoon osalliset olivat toistensa sisaruksia. Sen jälkeen kun oli ilmennyt, että Anders ei ollut Filippin isä, tämä edellytys oli rauennut. Käräjäoikeuden mukaan sillä seikalla, että Filippa oli ollut vilpittömässä mielessä perintöosuutensa vastaanottaessaan, ei ollut asiassa merkitystä. Myöskään sille seikalle, että Filippa oli mahdollisesti kuluttanut perinnöksi saamansa omaisuuden, ei asiaa ratkaistaessa voitu antaa merkitystä. Käräjäoikeuden mukaan toimitettu perinnönjako oli mitätön ja Filippa oli velvollinen suorittamaan kantajille näiden vaatiman summan korkoineen.

Filippa valitti käräjäoikeuden päätöksestä Svean hovioikeuteen. Hovioikeuden mukaan toimitettaessa perunkirjoitusta ja perinnönjakoa Andersin jälkeen vuonna 1987 Filippin oli katsottava olleen Andersin lakimääräinen perillinen. Päätöksen perustelujen mukaan Andersin muilla rintaperillisillä ei ollut tietoa tai epäilyä siitä, että Filippa ei ollut heidän sisarensa. Muussa tapauksessa he eivät olisi jakaneet Andersin perintöä neljään osaan. Myöskään Filippalla itsellään ei ollut aihetta epäillä sitä, etteikö Anders olisi ollut hänen isänsä.

Svean hovioikeuden perustelujen mukaan *edellytysoppi*, joka on osa oikeustoimen pätemättömyysoppia, ei koske ainoastaan niitä olosuhteita, jotka vallitsivat sopimuksen tekohetkellä, vaan edellytysoppi koski sopimuksen pätemättömyyttä myös oikeustoimen jälkeen ilmaantuneiden seikkojen, ns. puuttuvien edellytysten johdosta. Edellytysoppi koski Svean hovioikeuden mukaan myös muuttuneita olosuhteita. Hovioikeuden mukaan edellytysoppia oli analogisesti sovellettu perheoikeudessa (*NJA 1916 s. 267 ja NJA 1948 s. 244*).²³ Ratkaisusta *NJA 1985 s. 178* hovioikeus sai tukea tulkinnaalle, jonka mukaan oikeustoimilain 36 §:n ei ole tarkoitettu sulkevan kokonaan pois edellytysopin soveltamista.

Hovioikeuden mukaan Andersin jälkeen toimitetun perinnönjaon olennainen edellytys oli ollut se, että Filippa on Andersin rintaperillinen.

Sen jälkeen kun Andersin isyys oli kumottu, perinnönjako ei ollut Filippaan nähden sitova. Kun Filippa oli kuitenkin ollut perinnönjakoa toimittaessa vilpittömässä mielessä ja myös vilpittömäs-

sä mielessä kuluttanut perinnöksi saamansa omaisuuden, hovioikeus katsoi, että olisi ollut kohtuutonta velvoittaa Filippa palauttamaan kokonaan saamansa perinnön. Hovioikeus muutti käräjäoikeuden tuomiota ja velvoitti Filippin palauttamaan puolet saamastaan perinnöstä puolisisaruksilleen (vrt. *NJA 1948 s. 244*).

Korkein oikeus ratkaisi asian täysistunnossa. Korkeimman oikeuden mukaan kun lapsi syntyy avioliitossa, isyysolettaman mukaan aviomies on lapsen isä. Tämän jo roomalaisen oikeuden tunteman *presumptio* mukaan aviolapsi perii aina isänsä. *Presumptio* rakentuu todennäköisyysolettamalle, jonka mukaan aviomies on avioliiton aikana syntyneen lapsen biologinen isä. Korkeimman oikeuden mukaan, jos perinnönjako, joka on perustunut isyysolettamaan, voitaisiin julistaa mitättömäksi muuttuneiden olosuhteiden johdosta tai sitä voitaisiin sovitella oikeustoimilain 36 §:n nojalla, mikäli isyysolettama osoittautuu myöhemmin perinnönjaon jälkeen virheelliseksi, sellainen ratkaisu johtaisi valittavaan oikeudelliseen epävarmuuteen. Ratkaisu johtaisi siihen, että perillisen pitäisi – joskus jopa pitkän ajan kuluttua perinnönjaosta – palauttaa saamansa perintö. Sen seurauksena saattaisi olla lisäksi se, ettei perillinen, joka on luottanut isyysolettamaan, haluaisi myöhemmin selvittää biologista alkuperäänsä. Edellä mainittuihin seikkoihin vedoten korkein oikeus katsoi, että perinnönjakoon osallistunut voidaan ainoastaan erityisissä olosuhteissa velvoittaa palauttamaan jaossa saamansa omaisuus sen vuoksi, että isyysolettama myöhemmin osoittautuu virheelliseksi. Filippin tapauksessa ei sellaisia olosuhteita ollut olemassa.

Perinnönjako Andersin jälkeen vuonna 1987 oli perustunut isyysolettaman soveltamiseen. Andersin jälkeen olisi ollut mahdollista toimittaa perinnönjako ilman Filippin myötävaikutusta ainoastaan siinä tapauksessa, että hän olisi luopunut perintöoikeudestaan. Sen vuoksi ei ollut mahdollista katsoa, että muut sisarukset olisivat toimittaneet perinnönjaon yhdessä Filippin kanssa ainoastaan sillä edellytyksellä, että Anders oli Filippin isä. Oikeustoimilain 36 §:n soveltusäännös ei sovi perinnönjaon lopputuloksen sovitteluun. Edellä lausuttuun viitaten korkein oikeus hylkäsi Filippin puolisisarusten kanteen.

saattoivat täydentää jälkeenpäin tekemäänsä korvauspäätöstä, jos perittävän isyys vahvistettiin vasta hänen kuolemansa jälkeen. Tällöin yhtiö saattoi periä liikaa maksamaansa vakuutuskorvausta vakuutuksen edunsaajalta. Ks. lähemmin Vakuutuslautakunnan ratkaisu 420/1988 ja sen johdosta *Kangas, Urpo*: Suomen henkivakuutus-oikeus. Helsinki 1995, s. 316 ss.

²³ Nämä ratkaisut koskivat molemmat sellaisen toimitetun perinnönjaon peräytymistä, jossa oli vallinnut oikeuserehdys ottolapsen perintöoikeudesta.

Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu oli yksimielinen. *Anders Agellin* mukaan ratkaisu ei kuitenkaan ollut lainkaan tyydyttävä. Hänen mukaansa ratkaisu oli yksinkertaisesti huono, niin huono ja puutteellisesti perusteltu, ettei se kelpaa lainkaan ratkaisuvaihtoehtoksi siitä, miten virheellisten edellytysten vallitessa toimitettuun perinnönjakoon tulisi suhtautua. *Agellin* mukaan tämän kysymyksen ratkaiseminen kuuluu lainsäätäjälle. Ruotsin perintökaaren pitää hänen mukaansa ottaa samanlaiset oikeusohjeet virheellisen perinnönjaon peräytymisestä kuin on voimassa Saksan, Tanskan ja Norjan oikeudessa.²⁴

Kun oikeustila Suomessa on hyvin samankaltainen kuin Ruotsissa, on kiinnostavaa tarkastella sitä, voisiko Suomen korkein oikeus päätyä samantyyppiseen ratkaisuun kuin Ruotsin korkein oikeus. Jos ongelma hahmotettaisiin samalla tavalla kuin Ruotsin korkein oikeus sen teki, tällöin isyysoletaman perusteluvoima koskisi yhtä hyvin perinnönjakoa kuin yksinperimystilanteitakin.²⁵ Ainoastaan siinä tapauksessa, että oletama olisi kumottu yksinperimystilanteessa perittävän kuollessa tai monijäsenisessä kuolinpesässä ennen perinnönjakoa, se voisi vaikuttaa jaon lopputulokseen. Tarkastelen aluksi lyhyesti sitä, millä edellytyksillä miehen isyys voidaan Suomessa kumota tai vahvistaa hänen kuolemansa jälkeen.

Isyyden kumoamista koskevat säännökset sijaitsevat isyyslain 5 luvussa. IsyysL 36 §:n mukaan ”Jos aviomies on kuollut menettämättä oikeuttaan kanteen nostamiseen, on eloon jääneellä puolisollla sekä jokaisella, joka lapsen ohella tai lapsen jälkeen on miehen lähin perillinen, oikeus nostaa kanteen vuoden kuluessa miehen kuolemasta tai, jos miehellä vielä olisi ollut käytettävään pitempi aika, tuon ajan kuluessa. Ellei mies ole asunut pysyvästi lapsen kanssa, ei puoliso tai perillinen kui-

tenkaan ole menettänyt kannevaltaansa ennen kuin vuoden kuluttua siitä, kun heihin on kohdistettu vaatimus, joka perustuu siihen, että mies on lapsen isä.” Miehen isyys on mahdollista vahvistaa myös hänen kuolemansa jälkeen. IsyysL 22 §:n mukaan lapsella on oikeus ajaa isyyden vahvistamista koskevaa kantea. Jos vastaajaksi haastettava mies on kuollut, hänen oikeudenomistajansa on IsyysL 26.4 §:n mukaan haastettava vastaajaksi oikeudenkäyntiin. Sekä miehen isyyden kumoamisesta että sen vahvistamisesta hänen kuolemansa jälkeen aiheutuu muutos hänen kuolinpesänsä osakkuussuhteissa.

Suomen korkein oikeus on suhtautunut varsin pidättyväisesti sellaisiin statuskanteisiin, joiden motiiviksi on nähty vain taloudellisen edun tavoittelu. Tämä näkyy selvästi ratkaisussa *KKO 2011:56*. Siinä kysymys oli isyyden kumoamisesta miehen kuoleman jälkeen samoin kuin siitä, kenellä oli oikeus ajaa isyyden kumoamista koskevaa kantea. Tapauksessa kantajana oli yleistestamentin saaja ja korkein oikeus katsoi, ettei yleistestamentin saajalla ollut lainkaan kanneoikeutta. Tapauksen perusteluista käy selvästi ilmi korkeimman oikeuden asenne. Arvioituaan asiaa ensin yleiseltä kannalta korkein oikeus totesi ”... lisäksi, että yleistestamentin saajan intressi kuolleen aviomiehen jälkeen jäävään jäämistöön ja siihen liittyvään kanneoikeuteen olisi taloudellinen. Isyyslain tavoitteena kuitenkin on paitsi lapsen biologisen isyyden vahvistaminen myös vakiintuneen oikeudellisen, taloudellisen ja sosiaalisen perheyhteyden säilyttäminen. Näihin seikkoihinkaan nähden ei ole asianmukaista, että yleistestamentin saaja voisi saada aviomiehen isyyden kumotuksi nostamalla tämän kuoleman jälkeen isyyden kumoamiskanteen tai jatkamalla miehen kuoleman jälkeen tällaisen kanteen ajamista.”

²⁴ *Agell, Anders*: Verkan av arvskifte när faderskapspresumtion senare blivit hävd. Ett av många tänkbara fall då deltagarkretsen vid arvskifte inte överensstämte med senare klarlagda förhållanden. JT 1997–98, s. 1132 ss, viitattu kohta sivulla 1148.

²⁵ Perinnönjako voi olla joko sopimus- tai toimitusjako. Siitä huolimatta, että perinnönjaon edellytykset ovat rauenneet, jakoratkaisua ei voi Suomessa omaksutun käsityksen mukaan purkaa (*KKO 1976 II 54, KKO 2002:94*). Yksinperimystilanteessa ei mitään purettavaa ratkaisua edes ole olemassa. Ks. lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 1372. Aikaisemmin toimitetun perinnönjaon purkamisen ei tämän vuoksi ole käytettävissä oleva oikeusvaihtoehto, jos perittävän kuoleman jälkeen vahvistetaan uusi isyys tai aikaisempi isyys kumotaan.

Samanlainen asenne leimaa myös korkeimman oikeuden ratkaisun *KKO 2012:11* vähemmistön äänestyslausemia. Pääasiaratkaisussa korkein oikeus katsoi, että isyyslain voimaanpanolain 7.2 §:n kanneaikaa koskeva säännös oli ristiriidassa perustuslain 106 §:n kanssa. Kanneaikaa koskeva säännös jätettiin tämän vuoksi soveltamatta ja isyys vahvistettiin. Mutta mitä merkitystä näin vahvistetulla isyydellä on perintöoikeuden kannalta? Tämä kysymys herätti huomattavasti paljon enemmän intohimoja korkeimmassa oikeudessa kuin itse kanneaikaa koskevan säännöksen perustuslainvastaisuus, vaikka juridisesti asia onkin päivänselvä ja saanut ratkaisunsa PK 1:1:ssä. KKO:nkin tuntemaksi oletettavan säännön kertaaminen lienee siis paikallaan: ”Periä voi vain se, joka elää perittävän kuolinhetkellä; kuitenkin periköön sitä ennen siitetty lapsi, jos tämä sittemmin syntyy elävänä.” Tämä mielessä pitäen on kiinnostavaa harrastaa lähilukemista ja katsoa, millä tavalla korkeimman oikeuden parhaat voimat kiemurtelivat koukussa ja yrittivät tehdä mahdollista mahdottomaksi.

Oikeusneuvos *Mikko Tulokkaan* mukaan ”Erilään isyyden selvittämisestä on pidettävä oikeudellisesti vahvistettuun isyteen liittyvät oikeusvaikutukset. *Esimerkiksi perintöoikeuden ei ole katsottu ihmisoikeustarkastelussa kuuluvan yksityiselämän suojan alaan eikä ihmisoikeussopimuksen tai EIT:n oikeuskäytännön perusteella voida tehdä sellaista yleistä johtopäätöstä, että isyyden selvittämisen tulisi automaattisesti johtaa ainakaan takautuviin perintöjärjestelyihin* (kurs. tässä). Laki liittyy vahvistettuun isyteen merkittäviä oikeusvaikutuksia, jotka koskevat isän ja lapsen välistä yksityisoikeudellista suhdetta, mutta ulottavat vaikutuksensa laajemmallekin. Olennaisen kysymyksen muodostaa se, saako myös kannemääräajan päättymisen jälkeen selvitetty ja vahvistettu isyys normaalit oikeusvaikutukset.”

Tulokkaan mukaan ”Isyyden selvittäminen ja vahvistaminen kannemääräajan jälkeen saattaa järkyttää vakiintuneita oikeussuhteita ja lakiin luottaen tehtyjä oikeudellisia järjestelyitä, mikäli isyysratkaisulla on normaalit oikeusvaikutukset. Vastakaisten etujen yhteensovittaminen ja syntyvien ristiriitojen ratkaiseminen olisi kattavasti ja ennustettavasti tehtävissä vain lainsäädäntötoimin. Kun tällaista sääntelyä ei ole saatu aikaan, vaikka ristiriitatilanne on pitkään ollut tiedossa, vaarana on, et-

tä perus- ja ihmisoikeuden toteuttaminen lainkäytön keinoin synnyttää uusia oikeudellisia ongelmia.

Ongelmat eivät rajoitu pelkästään yksityisoikeudellisiin suhteisiin. Kysymys on myös lainsäätäjän ja tuomiovallan käyttäjän välisistä toimivaltasuhteista. Tuomioistuimella on valta syrjäyttää isyyslain voimaanpanosta annettu laki siltä osin kuin lain määräaika estää perus- ja ihmisoikeutena pidettävän isyyden selvittämisen. Samanlaista ilmeistä ristiriitaa ei sen sijaan ole perus- ja ihmisoikeuksien ja isyyden oikeusvaikutuksia koskevan lainsäädännön välillä. Näiltä osin tuomioistuin on sidottu lainsäätäjän ratkaisuihin.”

Tulokkaan mukaan isyyden vahvistamiseen ei siten liity perintöoikeudellisia oikeusvaikutuksia, jos isyys vahvistetaan säännönmukaisen kanneajan umpeen kuluttua, vaikka perittävä, jonka isyys olisi vahvistettu ”myöhässä”, tuolloin olisikin elossa. Tulokas hyväksyi enemmistön kannan ja oli näillä varauksilla valmis vahvistamaan isyyden.

Oikeusneuvos *Kari Raulos* sen sijaan olisi hylännyt kanteen liian myöhään nostettuna. Rauloksen mukaan ”A:n kanteen hyväksyminen nyt kysymyksessä olevassa tilanteessa edellyttäisi ensinnäkin lakien taannehtivien vaikutusten hyväksymistä. Valtiosopimuksilla, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksella, ei sinänsä ole taannehtivaa vaikutusta, ellei siitä ole sovittu. Perustuslakiin samoin kuin muihinkin lakeihin voi usein eri suhteissa liittyä taannehtivaa vaikutusta. Yleisten laintulkintamenetelmien avulla on pyrittävä selvittämään, onko taannehtivuutta tarkoitettu ja onko se hyväksyttävää. Tilanteissa, joissa laki näyttäisi liittyvän uusia rasitteita tai muita epäsuotuisia oikeusvaikutuksia aikaisempiin tekoihin, laiminlyönteihin tai tapahtumiin, lailla ei yleensä voi olla taannehtivaa vaikutusta. Kuten Suomen perustuslain 8 §:stäkin ilmenee, sääntö voi joillakin oikeudenaloilla olla ehdoton. Yleinen taannehtivuuskielto perustuu oikeudenmukaisuuden, oikeusvarmuuden ja ennustettavuuden vaatimuksiin. Siten esimerkiksi uusi laki, jolla vastapuolen haitaksi pidennetään kannemääräaikaa vasta sen jälkeen, kun aikaisemman lain mukainen määräaika on jo umpeutunut, on selkeästi yleisen taannehtivuuskiellon vastainen. *Esimerkiksi tästä sopii isyyskanteen määräajan umpeutumisen jälkeen perustettu uusi kanneoikeus, jonka avulla tyypillisesti kyetään järkyttämään jo laillistuneita perimissuhteita tai aikaansaamaan testamentausoikeuden rajoituksia* (kurs. tässä). Taannehtivuuskiellon murtaminen edellyttää tämänkaltaisissa tilanteissa erityisen painavia yhteiskunnallisia perusteita. Sinänsä on ilmeistä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tarkoittamaan yksilön

identiteettiin liittyä pysyvä ja elinikäinen tarve biologisen syntyperän selvittämiseksi. Tämä on kuitenkin eri asia kuin isyyden vahvistaminen siihen kansallisen lain mukaan liittyvine oikeusseuraamukseen. *Kansallisessa oikeudessamme kysymys statuksesta ja perintöasemasta ovat erottamattomat.*” (kurs. tässä). Näin siis oikeusneuvos Raulos, jonka mukaan perittävän isyyttä ei siten hänen eläessään voinut vahvistaa sellaisin varauksin, ettei vahvistettuun isyyteen liittyisi presumtiivisen perillisen asemaa. Raulos oli oikeassa. Näin todella on asianlaita.

Laajimman eriävän mielipiteen ratkaisuun jätti presidentti *Pauliine Koskelo*. Koskelon mukaan isyyden vahvistamisen oikeusvaikutukset kansallisen oikeuden mukaan eivät rajoitu biologisen sukulaisuussuhteen selvittämiseen ja toteamiseen, vaan ulottuvat laajemmalle muun muassa jäämistöoikeudellisiin oikeussuhteisiin. Tämä jännite isyyden vahvistamisen ja isyyden (muiden) oikeusvaikutusten välillä on avain Koskelon eriävän mielipiteen sisältöön. Koskelon mukaan ”Aikanaan sammuneiden kanneoikeuksien palauttaminen isyyden vahvistamiseksi merkitsee lakiosasäännösten vuoksi rajoitusta perittävän oikeuteen määrätä jäämistöstään testamentilla. Rajoitus koituisi sellaisen henkilön eduksi, johon perittävällä tosin on biologinen side mutta jonka kanssa hänellä ei välttämättä ole ollut lainkaan tosiasiallista perhe-elämää, ja mahdollisesti sellaisten henkilöiden vahingoksi, joihin perittävällä tosiasiaa on ollut perhe-elämän suojaa nauttivat suhteet. Lisäksi perittävä on kolmisen vuosikymmentä voinut elää sen käsityksen varassa, ettei häneen kohdistu tämänkaltaista määrävallan rajoitusta, koska isyyslain taannehtivuuden sallimat kanneoikeudet isyyden vahvistamiseksi olivat lain mukaan sammuneet jo paljon ennen kuin ihmisoikeussopimus on ylipäänsä tullut Suomen osalta voimaan. Nämä kysymykset ja vastakkaiset intressit ovat olleet EIT:n ratkaisussa arvioinnin ja kannanottojen ulkopuolella.”

Koskelon eriävän mielipiteen laajojen perustelujen olennaisin sisältö on tiivistettävissä hänen omia sanojaan lainaten seuraavasti. ”Isyyslain voimaanpanolain kanneaikarajoitusta koskevissa tapauksissa oikeussuojaa hakeva asianosainen on väistämättä aikuinen ihminen, jonka osalta isyyden oikeusvaikutuksilla on enää merkitystä vain perintöoikeuden ja perillisasemaan liittyvien seikkojen kannalta. Perintöoikeudellinen syrjintä ei ole ollut todettujen ihmisoikeusloukkausten perusteena. Myöskään perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännös ei siten tässä tapauksessa johda siihen, että isyyden perintöoikeudellisten oikeusvaikutusten toteutumi-

sen esteenä oleva kanneaikasäännös olisi jätettävä perustuslain 106 §:n nojalla soveltamatta, jotta perustuslain turvaama yhdenvertaisuus toteutuisi perintöoikeuden suhteen sellaisena kuin ihmisoikeussopimus sitä edellyttää.

Henkilön perintöoikeudellisen aseman oikeudellinen määrittäminen soveltuu ylipäänsä huonosti lainkäytössä tehtävän tapauskohtaisen harkinnan ja eri suuntiin puhuvien näkökohtien punninnan kohteeksi. Vakiintuneen perintöoikeudellisen järjestelmän kannalta tällainen lähestymistapa on vieras, sillä perintöoikeudellinen asema määräytyy lähtökohtaisesti lain tasolla yleisesti säädetyin ja kaavamaisin perustein. Isyyslailla on muun muassa perintöoikeutta koskenut syrjintä poistettu tietyn ihmisryhmän eli avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osalta. Perintöoikeuden jättäminen tapauskohtaisen harkinnan varaan ei ole kuulunut isyyslain myötä toteutuneeseen sääntelyyn siltäkään osin kuin laki aikanaan ulotettiin koskemaan taannehtivasti ennen sen voimaantuloa syntyneitä lapsia.

Nyt on kysymys perintöoikeudellisen syrjinnän poistaneen lainsäädännön taannehtivien vaikutusten laajentamisesta yli kolmen vuosikymmenen jälkeen siitä, kun tätä asiaa koskevat lainsäädännölliset ratkaisut on tehty ja yksittäiset kanneoikeudet lakanneet. DNA-tutkimuksiin perustuvien selvitysmahdollisuuksien kehittämisestä huolimatta lainsäätävä ei ole katsonut aiheelliseksi puuttua asiaan. Asiaa koskeva lainsäädäntöaloite (LA 136/2004) on päinvastoin eduskunnassa torjuttu eikä myöhemminkään ole johtanut toimenpiteisiin.

Mikäli perustuslaissa turvatun yhdenvertaisuuden nyttemmin katsotaan edellyttävän tämän asian korjaamista, olisi sekin tehtävä lainsäädäntöteitse, läpiajatelluin ja yleisesti sovellettavin perustein. Siinä tapauksessa olisi samalla selvitettävä kysymykset jo toteutuneen syrjinnän hyvittämisestä niille, joiden kohdalla isyyslain taannehtivuuden rajoituksista johtuneet vaikutukset perintöoikeudelliseen asemaan ovat kuluneiden vuosikymmenten aikana jo lopullisesti toteutuneet. Pitkään voimassa olleen lainsäädännön siirtymäsäännösten perintöoikeudellisesti syrjivien vaikutusten korjaaminen vain osittain sekä ratkaisujen jääminen ilman ennalta määriteltyjä kriteerejä tapahtuvan tapauskohtaisen harkinnan ja punninnan varaan ei olisi asianmukaista. Jos isyyslainsäädännöllä toteutettu syrjinnän poistaminen on ollut syrjivää, tämän syrjivyyden korjaaminen jälleen syrjivästi on ongelmallista.

Perustuslain 106 § soveltuu siten ylipäänsä huonosti ratkaisukeinoksi sellaisiin perusoikeuskysymyksiin, joiden järjestäminen yhdenvertaisuuden ja oikeusvarmuuden asianmukaiseksi turvaamiseksi

si vaatii lainsäädännöllisiä toimia. Joka tapauksessa on vaikea nähdä, että isyyslain voimaanpanolain 7 §:n 2 momentin soveltaminen olisi perintöoikeuteen liittyvien syrjivien vaikutusten vuoksi sellaisessa, perustuslain 106 §:ssä tarkoitettuina [tavoin] ilmeisessä ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa, jonka vuoksi tuomioistuimella olisi oikeus ja velvollisuus kannemääräaika syrjäyttäen turvata oikeussuojatie isyyden vahvistamiseksi kaikkine oikeusvaikutuksineen. Tutkin kanteen sikäli kuin se koskee A:n biologisen syntyperän selvittämistä. Toetaan, että asiassa voidaan pitää todistettuna, että A on B:n siittäjä.” Siinä epäilemättä presidentti Koskela oli oikeassa.

Tapauksessa *KKO 2012:11* perittävä oli elossa, kun hänen isyytensä kantajaan nähden vahvistettiin. Sen vuoksi on erikoista, että korkeimman oikeuden vähemmistö spekuloi laajalti siitä, voiko tuollaiseen isyyteen liittyä perintöoikeudellisia seuraamuksia. Kysymys ei vielä tässä vaiheessa ollut perinnönjaosta perittävän jälkeen. Jos kanteessa olisi vaadittu ottamaan kantaa paitsi isyyteen myös perillisen oikeusasemaan, jälkimmäinen kanteen olisi tullut hylätä ennaikaisena. Presumtiivinen perillinen ei voi ajaa vahvistuskannetta perittävän eläessä siitä, että hänellä tulee olemaan perillisen asema perittävän kuoleman jälkeen.

Entäpä jos korkeimmassa oikeudessa olisikin ollut ratkaistavana kysymys siitä, mikä merkitys *perittävän kuoleman jälkeen vahvistetulle isyydelle* tulisi antaa perinnönjaossa? Korkeimman oikeuden ratkaisuun liitetyistä eriävistä mielipiteistä on selvästi tunnistettavissa tulkintakannanotto, jonka mukaan korkein oikeus ei tulisi antamaan perittävän kuoleman jälkeen vahvistettavalle isyydelle perintöoikeudellista merkitystä.²⁶ Ennuste siitä, että perittävän kuoleman jälkeen vahvistettuun isyyteen perustuva kannevaatimus toimitetun perinnönjaon julistamiseksi pätemättömäksi ja omaisuuden

palauttamiseksi uuteen jakoon ei tulisi menestymään, on varsin vahva. Mutta ei ole aivan itsestään selvää, että samoihin perusteisiin nojautuen päädyttäisiin samanlaiseen ratkaisuun silloin, kun *perittävän isyys hänen kuolemansa jälkeen kumotaan* ja joudutaan arvioimaan sitä, onko perinnönjakoon osallistunut velvollinen palauttamaan saamansa omaisuuden takaisin. Tilanteet ovat toisiinsa verrattuina kovin erilaiset.

Perintösaannon vanhentumisen sääntelystä johdettujen isyyden vahvistamiseen yli kymmenen vuotta perittävän kuoleman jälkeen ei liity mitään jäämistöoikeudellisia vaikutuksia sen vuoksi, että perillinen – nimitettäköön häntä nyt tällä tavalla – ei ole voinut ryhtyä määrääjässä perintöön. Hänen mahdollinen perintösaantonsa on vanhentunut. Perillinen ei voisi menestyä jakovaatimuksessaan siinäkään tapauksessa, että kuolinpesä on ollut jakamattomana vielä silloin, kun isyyskanteen johdosta on annettu lainvoiman saanut tuomio. Tätä oikeutta ei ole perillisen sijaantuloperilliselläkään, koska korkeimman oikeuden mukaan hänen oikeutensa vanhentuu samassa ajassa kuin ensisaajankin oikeus (*KKO 1987:99*).

Jos isyys kumotaan yli kymmenen vuotta perittävän kuoleman jälkeen, kysymys perillisasemansa menettäneen henkilön velvollisuudesta palauttaa jaossa saamansa omaisuus on hankalampi. Koska jäämistöoikeudellisen palautusvastuun vanhentumisesta ei ole erityissäännöstä, vanhentumista tulee arvioida yleisten vanhentumista koskevien säännösten mukaan. Kun jaossa omaisuutta saaneen ja sittemmin perillisasemansa menettäneen henkilön voidaan katsoa saaneen perusteetonta etua perinnönjaossa ja kun oikeus vaatia perusteettoman edun palauttamista vanhenee kymmenessä vuodessa edun saamisesta lukien, ei isyyden kumoamiseen voi myöskään näissä tapauksissa liittyä mitään jako-

²⁶ Voi olla, että olen väärässä ja korkein oikeus velvoittaisi muut jakoon osalliset palauttamaan jakoon sen verran omaisuutta, kuin uuden perillisen oikeuden toteuttaminen vaatii. Silloin korkein oikeus omaksuisi kannan, jota on jo puollettu oikeuskirjallisuudessa: ”Vallitsevan käsityksen mukaan perillisen oikeus saada lain mukainen osa jäämistöstä itselleen omaisuutta jäämistöstä jo saaneiden perillisten tai testamentinsaajien oikeudesta riippumatta on käytännössä poikkeukseton, jos muodolliset edellytykset perintösaannon toteuttamiseksi ovat olemassa”. Näin *Tuunainen, Pekka*: Perinnöstä luopumisen pätemättömyys sekä vilpittömän mielen suoja. Teoksessa *Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon*. Ahti Saarenpää 60 vuotta. Vaajakoski 2006, s. 205.

seuraamuksia. Yli kymmenen vuotta vanhat ositukset ja perinnönjaot pysyvät voimassa, eikä isyyden kumoaminen tai vahvistaminen vaikuta niiden sisältöön mitään, niitä ei voisi enää avata uudelleen. Isyyden vahvistamisesta tai kumoamisesta ei seuraisi mitään myöskään niissä tapauksissa, joissa yksinperimys on tapahtunut yli kymmenen vuotta aikaisemmin. Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa osituksen ja perinnönjaon tai yksinperimyksen tapahtumisesta tai isyyden vahvistamisesta tai kumoamisesta on alle kymmenen vuotta, jakoon osalliset voisivat joutua palautusvastuuseen. *Näiden tapausten määrä ei ole syytä liioitella.* Tähän joukkoon eivät kuulu ne tapaukset, joissa isyys kumotaan tai vahvistetaan *perittävän eläessä*. Näissä tapauksissa isyyden kumoaminen tarkoittaa aina samalla perillisaseman menettämistä ja vastaavasti isyyden vahvistaminen perillisaseman saamista perittävän jälkeen.²⁷ Selvytyden vuoksi tästä asiasta tulisi säätää lailla.

Voidaan perustellusti kysyä, tulisiko sille seikalle antaa mitään merkitystä asian oikeudellisen arvioinnin kannalta, onko perittävän isyys vahvistettu tai kumottu jo toimitetun perinnönjaon jälkeen vai sitä ennen. Yksinperimystilanteessa ei mitään perinnönjakoa edes toimiteta, perillinen vain ottaa hänelle siirtyneen omaisuuden hallintaansa selvitettyään kuolinpesän. Niissä tilanteissa, joissa jakoa ei ole toimitettu, jaon peräytyminen liitännäisseuraamuksena sulkeutuisi pois. Jos johdonmukaisesti katsottaisiin, että isyyden vahvistamiseen tai kumoamiseen ei liity mitään perintöoikeudellisia seuraamuksia, tämän tulisi koskea niin jaettuja kuin jakamattomia kuolinpesiäkin ja kaikkia haltuun otettuja perintöjä.

Arvioitaessa sitä, mikä merkitys tulisi antaa perittävän kuoleman jälkeen tapahtuneille perillisaseman muutoksille, ei voida ummistaa ainakaan

kokonaan silmiä siltä, mikä merkitys jakoon osallisten tietoisuudelle mahdollisista perillisasemaan vaikuttavista muutoksista tulee antaa. Vilpittömän mieli ei voi antaa jakoon osallisille suojaa silloin, kun on kysymys kuolleeksi julistetun paluusta, väärennytystä tai peruutetusta testamentista tai siitä, että joku perillisasemassa oleva on sivuutettu jaossa. Mutta voisiko vilpittömällä mielellä olla merkitystä silloin, kun mahdollisesta perillisaseman muutoksesta ei kenelläkään jakoon osallistuneella ole aavistustakaan. Mahdollisesti.²⁸ Mutta tulisiko tilannetta arvioida samalla tavalla, jos perilliset ovat toimittaneet perinnönjaon saatuaan tietää, että isyyden vahvistamista koskevaa kannetta ollaan nostamassa DNA-tutkimuksen perusteella tai että sellainen kanne on jo vireillä? Ja riittäisikö yhden perillisen tietoisuus saastuttamaan koko perinnönjaon, vai olisiko vilpittömän mielen suojaa arvioitava kunkin yksittäisen perillisen osalta erikseen? Jos palautusvastuuta koskevien oikeusohjeiden soveltamisedellytyksistä tehdään liian komplisoidut ja palauttamisvelvollisuuden olemassaolo asetetaan riippuvaksi oikeudenkäynnissä esitetystä laajasta näytöstä, se aiheuttaisi oikeudenkäyntien turhaa pitkittymistä ja lisäisi oikeudellista epävarmuutta. Sellaisia lisäedellytyksiä palautusvastuulle ei ole asetettu myöskään silloin, kun on säännelty osituksen ja perinnönjaon peräytymistä perittävän ja pesän velkojen maksamista varten tai sitä, miten omaisuus on palautettava jakoon, kun kuolleeksi julistettu osoittautuikin elossa olevaksi. Perillinen voi jakohetkellä olla autuaan tietämätön siitä, että perittävä ei olekaan hänen oikea isänsä, mutta oikeudellisen saannon perusteleva tietämättömyydellä ei ole kovin vankalla perustalla. Toisaalta jos jollakin oli perinnönjakoon osallistuessaan aihetta epäillä sitä, ettei hän ole perittävän lapsi, hänet voidaan surutta aina velvoittaa palauttamaan saamansa perintö.

²⁷ Jos perittävän kuolinpesä on jakamattomana silloin, kun kanne isyyden vahvistamisesta on tullut vireille, kantajaa on siitä lähtien pidettävä PK 18:1.2:n *riidanalaisuussäännön* nojalla perittävän kuolinpesän osakkaana. Muut osakkaat eivät voi kantajan vahingoksi tehokkaasti jakaa perittävän jäämistöä. Ks. *riidanalaisuussäännöstä* perillisen suojasäännöksenä lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 481.

²⁸ *Tuunainen* on puoltanut tulkintaa, jonka mukaan sijaantulo-perillisen perusteltua vilpittömä mieltä tulee suojata, jos perinnöstä luopumista koskeva tahdonilmaisu osoittautuu pätemättömäksi ja sijaantulijalla on ollut perusteltua aihetta luottaa luopumistahdonilmaisuun. Ks. *Tuunainen, Pekka*: Perinnöstä luopumisen pätemättömyys sekä vilpittömän mielen suoja, s. 218 ss.

Ajatellaanpa vaikka perittävän isyyden kumoamista koskevaa oikeudenkäyntiä, joka on pantu viireille ennen perittävän kuolemaa. Kysymys on perittävän ainoasta rintaperillisestä ja hän on ollut itse kantajana. Jos isyys kumotaan ennen perittävän kuolemaa, perinnön saavat lähimmät perilliset, olkoon sellainen tässä esimerkissä vaikkapa perittävän veli. Jos isyys kumotaan vasta perittävän kuoleman jälkeen, perinnön saisi nyt isyyden kumoamista vaatinut rintaperillinen, joka oli itse tietoinen isyysolettaman virheellisyydestä, eikä perittävän toiseen parenteeliin kuuluva veli olisi oikeutettu vaatimaan perintöä itselleen. Tällainen lopputulos ei voi olla oikeudenmukainen. Isyyden kumoamisen jäämistöoikeudellisia vaikutuksia ei voi erottaa isyyden kumoamisen muista oikeusvaikutuksista.

Olen samaa mieltä kuin korkeimman oikeuden vähemmistö ratkaisussa *KKO 2012:11* siltä osin kuin kysymys on hankalien oikeudellisten ongelmien ratkaisemisesta oikeudellisin säännöin. Pauliine Koskelon mukaan ne tulee ratkaista ”lainsäädäntöiteitse, läpiajatelluin ja yleisesti sovellettavin perustein”. Asia on ratkaistu lainsäädäntöiteitse Saksassa (BGB 2018 §), Norjassa (Skiftesloven 14 §) ja Tanskassa (Lov om skifte af dødsboer 103 §). Kaikissa näissä maissa lainsäädäntö perustuu ratkaisulle, jonka mukaan toimitettu jako peräytyy ja jaossa omaisuutta perusteettomasti saanut perillinen on velvollinen palauttamaan uuteen jakoon saamansa omaisuuden.²⁹

Myös Anders Agell päätyi omassa ratkaisun *NJA 1997 s. 645* arvioissaan siihen, että tämä asia on aivan liian komplisoitu ratkaistavaksi yksittäisillä prejudikaateilla. Säädetävän lain tulisi Agellin mukaan rakentua palautusvastuun periaatteelle. Olen hänen kanssaan samaa mieltä. Palautusvastuun ehdottomuutta olisi mahdollista lieventää ottamalla

la huomioon kunkin tapauksen yksilölliset olosuhteet. Hyvän lainsäädännöllisen mallin palautusvastuun ulottamiselle kaikkiin niihin osituksiin ja perinnönjakoihin, joiden edellytykset ovat rauenneet, tarjoavat PK 21:6–8c:n ja kuolleeksi julistamista koskevan lain säännökset.³⁰ Niiden turvin olisi helppo antaa vastaus myös kysymykseen 9.

Ad 9. *Viljami Vaihdokas* ei saa menettää oikeuttaan perintöön oikean vanhempansa jälkeen.

Pidän aivan oikeana korkeimman oikeuden vähemmistön havaintoa, jonka mukaan näin suuren asiakokonaisuuden ratkaiseminen demokraattisessa oikeusvaltiossa kuuluu lainsäätäjälle. Se ei kuulu tuomioistuimelle; perustuslaillisessa demokraattisessa oikeusvaltiossa tuomioistuinten valta on peräisin eduskunnalta, ja sen rajoissa on syytä pitäytyä. Eikä näin suuren asiakokonaisuuden ratkaiseminen tulkinnalla kuulu myöskään tutkijalle, jolla ei ole edes sitä valtaa kuin ylimmällä tuomioistuimella, joka voi sentään vääränkin päätöksen loppuun kirjoittaa: ”Tätä kaikki asianosaiset noudattakoot.” Asian tärkeyden vuoksi, toistonkin uhalla: tämä on lainsäätäjän asia. Siihen on nyt hyvä ottaa kantaa, kun isyyslain uudistamista valmisteleva työryhmä jatkaa työtään keväällä 2013. Perintökaaren järjestelmässä olisi kovin outoa, jos perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvan isyyden kumoamisen tai vahvistamisen perintöoikeudelliset vaikutukset poikkeaisivat radikaalisti niistä periaatteista, joita noudatetaan silloin, kun jaon muut olennaiset edellytykset muuttuvat.

Markku Helinin laatimassa arviomuistiossa isyyslain uudistamistarpeista otettiin kantaa myös isyyden vahvistamisen jäämistöoikeudellisiin oikeusvaikutuksiin. Muistion mukaan ”Miehen ja hänen perheensä intressien suojaamiseksi yllättä-

²⁹ Ks. edellä mainituista lainsäädännöllisistä ratkaisuista tarkemmin *Agell, Anders*: em. artikkeli s. 1143 lähteineen sekä *Tuunainen, Pekka*: em. artikkeli, s. 223 av 54.

³⁰ Osituksen ja perinnönjaon peräyttäminen tuomioistuimen päätöksellä ei ilman eri päätöstä vaikuta niihin toimiin ja ratkaisuihin, joihin on ryhdytty toimitetun osituksen ja perinnönjaon perusteella. Siten erikseen on ratkaistava esimerkiksi sellaiset kysymykset kuin virheellisesti myönnetyn lainhuodon oikaiseminen ja arvo-osuusjärjestelmään tai asunto-osakeyhtiön osakasluetteloon tehdyn virheellisen merkinnän korjaaminen. Vastaavanlaisia ongelmia liittyy kaikkiin rekisteröintimerkintöihin, kuten esimerkiksi ajoneuvo- ja venerekisteriin tehtyihin merkintöihin. Tässä artikkelissa on rekisteröintikysymysten lisäksi pakko sivuuttaa myös osituksen ja perinnönjaon peräytymisen vaikutusten arviointi jo tehtyihin perintöveroratkaisuihin ja niiden jälkeen mahdollisesti tehtyihin luovutusvoittoverotusta koskeviin päätöksiin.

viltä vaatimuksilta olisi harkittava lapsen perintöoikeuden rajoittamista tapauksissa, joissa mies tai muu henkilö, johon lapsi isyyden vahvistamisen seurauksena sai perintöoikeuden, oli kuollut tai menettänyt kykynsä testamentin tekemiseen ennen kuin isyyskanne tuli vireille. Voitaisiin harkita sitä, että lapsi saisi näissä tapauksissa *vain lakiosansa*. Lapsen erilaiseen asemaan asettamisella on tässä tapauksessa olemassa peruste. Asian valmistelussa olisi kuitenkin vielä tutkittava, ettei ehdotettua sääntelyä voida pitää syrjivänä lapsen syntyperän perusteella.³¹

Muistiosta annetuissa lausunnoissa osa lausunnonantajista oli sitä mieltä, ettei perittävän kuoleman jälkeen vahvistetulle isyydelle tulisi antaa

mitään merkitystä arvioitaessa aikaisemman perinnönjaon pysyvyyttä. Puuttumattomuusperiaate ei kuitenkaan saanut varauksetonta kannatusta, osa lausunnonantajista piti lakiosarajoitusta luonteeltaan syrjivänä.³² Oma käsitykseni on, että perittävän kuoleman jälkeen tapahtuneen isyyden vahvistamisen ja kumoamisen jäämistöoikeudellisia oikeusvaikutuksia on aiheellista tarkastella yhtä aikaa ja pyrkiä sellaiseen lainsäädännölliseen ratkaisuun, joka ei olennaisesti johtaisi erilaiseen lopputulokseen kuin muissa näihin rinnastuvissa tilanteissa. Sellaista ratkaisua vaatii jo lainsäädännön johdonmukaisuuskin.

Urpo Kangas

³¹ *Helin, Markku*: Arviomuistio isyyslain uudistamisen tarpeista. OM 37/2011. Helsinki 2011, s. 35.

³² Arviomuistio isyyslain uudistamistarpeista 6/2012, Helsinki 2012. Lausunnotiivistelmä, s. 25 ss. – Esiin nostettu lakiosarajoitus sivuuttaa kokonaan sen tosiseikan, että perillisaseman muutos voi tapahtua paitsi ensimmäisessä myös toisessa parenteelissa. Jos perillisen oikeus rajoitettaisiin vain hänen lakiosaansa, toiseen parenteeliin kuuluvan sijaantuloperillisen isyyden kumoaminen tai vahvistaminen toimitetun perinnönjaon jälkeen ei vaikuttaisi perinnönjaon pysyvyyteen yhtään mitään.